

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

**“İcbari sığortanın tətbiqi mexanizmləri: dünya və Azərbaycan modeli”
mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Əliyev Elnur Məhəmmədəli oğlu

BAKİ – 2019

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru

i.ü.f.d., dos. Əhmədov F.S

“ ___ ” _____ 20__ -ci il

**“İcbari sığortanın tətbiqi mexanizmləri: dünya və Azərbaycan modeli”
mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İxtisasın şifri və adı: 060403 – Maliyyə

İxtisaslaşma: “Sığorta işinin təşkili və İdarə olunması”

Qrup: 620

Magistrant

Əliyev Elnur Məhəmmədli oğlu

_____ **imza**

Elmi rəhbər

i.e.d., prof. Xudiyev N.N

_____ **imza**

Proqram rəhbəri

i.e.n., dos. Seyfullayev İ.Z.

_____ **imza**

Kafedra müdiri

i.e.d., professor Kəlbəyev Y.A.

_____ **imza**

BAKİ – 2019

“Compulsory insurance application mechanisms: world experience and Azerbaijan model”

Summary

The actuality of the chosen subject is determined by the role of compulsory insurance; it consists of not only providing the reduction of the risks of people's lives and property loss, but also the fulfillment of a social mission.

The choice of research subjects is conditioned by the absence of scientific works on the complex review of the compulsory insurance form. It is necessary to develop theoretical provisions and practical recommendations on improving the compulsory insurance system.

The purpose of the work is to investigate and improve the compulsory insurance market. To achieve the objective, some tasks as to show the economic content of the compulsory insurance category, to define the role of the state in the development of compulsory insurance, to give rise to problems of the formation of a compulsory market in modern conditions, and to analyze the development of compulsory insurance in our country are set forth.

The insurance market has been selected as a research object. The subject of the research is a collection of financial and economic relations arising from the application of compulsory insurance.

Systematic, structural - functional, financial - analytical, result - and approach approaches service studying of compulsory insurance as the methodological basis of the research.

The research data base is based on annual compendium and reports of the State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, generalized annual reports of the Chamber of Control of Financial Markets of the Republic of Azerbaijan, as well as annual financial and accounting information of national insurance companies.

The work is scientific research, and the results obtained from the research will be used to improve the compulsory insurance system.

The dissertation consists of introduction, three chapters, nine paragraphs, results and suggestions, a list of literature, and a list of used tables and schemes.

Key words: *compulsory insurance, insurance market, insurance companies*

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

AİİF	Azərbaycan Beynəlxalq Sığorta Forumu
BŞŞ	Beynəlxalq sığorta şirkəti
İSB	İcbari Sığorta Bürosu
MBNP	Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası
ÜDM	Ümumi Daxili Məhsul

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	6
I fəsil. İcbari sığortanın mahiyyəti və geniş təkrar istehsal prosesində onun rolu.....	10
1.1. İcbari sığorta kateqoriyasının iqtisadi məzmunu.....	10
1.2. İcbari sığorta inkişafında dövlətin rolu.....	17
1.3. Müasir şəraitdə icbari sığorta bazarının formalaşması 25 problemləri.....	
II fəsil. Ölkəmizdə icbari sığorta bazarının təhlili və qiymətləndirilməsi... 32	
2.1. Sosial-iqtisadi münasibətlər sistemində sığorta bazarının qiymətləndirilməsi.....	32
2.2. Ölkəmizdə icbari sığortanın inkişafının təhlili.....	32
2.3. Avtomobil nəqliyyatı sahiblərinin icbari sığortasının inkişafının təhlili.....	44
III fəsil. Davamlı iqtisadi inkişaf şəraitində icbari sığortanın inkişafı 49 perspektivləri.....	
3.1. İcbari sığorta sisteminin inkişafı üzrə xarici təcrübə.....	49
3.2. Ölkəmizdə icbari sığortanın inkişafının perspektivləri və əsas istiqamətləri.....	56
3.3. Yangından icbari sığortanın inkişaf perspektivləri.....	58
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR.....	62
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT.....	65
ƏLAVƏLƏR.....	67
Cədvəllərin siyahısı.....	69
Şəkillərin siyahısı.....	69
Qrafiklərin siyahısı.....	69

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı - Dövlətdə rifah sisteminin elementlərindən biri sığortadır. Sığorta əhalidə, müəssisələrdə əlverişsiz hadisələrin baş verdiyi zaman maliyyə amortizatoru kimi çıxış edir, cəmiyyətin sosial və maliyyə - iqtisadi sistemlərinin, o cümlədən, onun maliyyə institutlarının stabilliyini təmin edir.

Sığorta işi icbari və könüllü formalarda həyata keçirilə bilər. Cəmiyyət dövlətin təmsalində icbari sığortanı müəyyənləşdirir. Bu yerdə əsas istiqamət maddi ziyanın ödənilmə zərurəti və yaxud müxtəlif maddi yardımların göstərilməyinin həm zərərçəkən şəxsin, həm də ictimai maraqlarına toxunan vaxt sığorta etdirənlərin müvafiq hissəsi tərəfindən təsdiq olunan sığorta tədiyyələrinin icbari qaydada ödənməsi nəzərdə tutulur.

Sığortanın icbari növü sığorta müdafiəsinin prioritet obyektlərinə daha çox şamil edilir. Bu səbəbdən də sosial sığorta, tikililərin, vətəndaşlarda kənd təsərrüfatı heyvanlarının, hərbi xidmətçilərin, sənişinlərin sığortası və sığortanın digər növləri əsasən icbari xarakter daşıyır.

İcbari sığorta növü – fiziki şəxslərin istehsalatda baş verən bədbəxt hadisələr və peşə xəstəliklərinin nəticəsində əmək qabiliyyətinin itirilməsi halından sığortalayı.

İcbari sığorta əhəmiyyətli hesab olunan sahələrdə işləyən şəxslərə dəyəcək maddi və fiziki zərərlərlə bağlı risklərin azaldılması üçün nəzərdə tutulan sığorta növüdür.

Müasir şəraitdə dövlətin sığorta siyasətini müxtəlif iqtisadi və sosial məqsədlərin əldə edilməsini, müvafiq qanunların qəbul edilməsi yolu ilə milli sistemlərin inkişafını və onların yerinə yetirilməsinə nəzarəti təmin etməyə qadir olan çoxməqsədli maliyyə aləti kimi nəzərdən keçirmək olar.

Könüllü sığorta xidmətlərinə ödəmək qabiliyyətli tələbatın mövcud aşağı səviyyəsində ümumi sığorta haqlarının daha çox artması prioritet, sosial əhəmiyyətli sığorta obyektlərinə yönələn və əhalinin potensial risk qrupu, hüquqi şəxslər üçün

sığorta müdafiəsini yaratmağa, habelə dövlətin zərərləri ödəmək üçün xərclərini azaltmağa imkan verən icbari sığortanı təmin edir.

İcbari sığorta təbii olaraq, bəzi sahələrdə işləyən işçilər üçün vacibdir. Lakin hər zaman dövlətin sığortasına arxalanmağımız düzgün deyildir. Bunun üçün də öz həyatımızın qeydinə özümüz qalmalıyıq.

Sığortanın icbari formasının mövcudluğunun zəruriliyi onun böyük sosial əhəmiyyəti ilə şərtləndirilmişdir. İcbari sığortanın bəzi növləri ölkə əhalisinin əksəriyyətinin əlavə sosial müdafiəsini təmin edən qrupa aid edilir. Məsələn, bu iş qüvvəsinin əks olunmasının sabitliyini artırmaq məqsədilə YNH risklərinin reallaşdırılması zamanı zərərin ödənilməsinə yönəlmiş sosial proseslərin inkişaf və tənzimlənməsinin ən vacib makroiqtisadi mexanizmlərindən biridir.

Seçilmiş mövzunun aktuallığı icbari sığortanın rolu ilə təyin edilir, bu təkcə insanların həyatını və əmlakını itirmə risklərini azaldılmasının təmin edilməsindən deyil, həm də sosial missiyanın yerinə yetirilməsindən ibarətdir.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi Tədqiqatın mövzu seçimi icbari sığorta formasının kompleks nəzərdən keçirilməsi üzrə elmi işlərin olmaması ilə şərtləndirilmişdir. Bununla əlaqədar icbari sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsi üzrə nəzəri müddəaların və praktik tövsiyələrin işlənilib hazırlanması zəruridir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. İşin məqsədi icbari sığorta bazarının tədqiqatı və onun təkmilləşdirilməsi üzrə nəzəri müddəaların və praktik tövsiyələrin işlənilib hazırlanmasıdır. Qoyulan məqsədə nail olmaq aşağıdakı əsas vəzifələrin həllini tələb edirdi:

- icbari sığorta kateqoriyasının iqtisadi məzmunu göstərmək;
- icbari sığorta inkişafında dövlətin rolunu müəyyənləşdirmək;
- müasir şəraitdə icbari bazarının formalaşması problemlərini vermək;
- sosial-iqtisadi münasibətlər sistemində sığorta bazarının qiymətləndirilməsini göstərmək;

- ölkəmizdə icbari sığortanın inkişafını təhlil etmək;
- avtomobil nəqliyyatı sahiblərinin icbari sığortasının inkişafını təhlil etmək;
- icbari sığorta sisteminin inkişafı üzrə xarici təcrübəni göstərmək;
- ölkəmizdə icbari sığortanın inkişafının perspektivləri və əsas istiqamətlərini vermək;
- yangından icbari sığortanın perspektivlərini müəyyənləşdirmək.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqat obyektı Sığorta bazarı seçilmişdir. Tədqiqatın predmeti isə icbari sığortanın tətbiqi prosesində yaranan maliyyə - iqtisadi münasibətlər toplusudur.

Tədqiqat metodları. Tədqiqatın metodoloji əsası kimi icbari sığortanın öyrənilməsinə sistemli, struktur – funksional, maliyyə - analitik, nəticə və amil yanaşmaları xidmət edir.

Tədqiqat prosesində ümumi və xüsusi elmi idrak metodları istifadə edilmişdir: dialektik məntiq, sistemli, struktur və funksional analiz, sintez müqayisə və s.

Tədqiqatın informasiya bazası. Tədqiqatın informasiya bazasını Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin illik məcmuə və hesabatları, o cümlədən Azərbaycan Respublikası Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının ümumiləşmiş illik hesabatları, həmçinin, milli sığorta şirkətlərinin illik maliyyə və uçot məlumatları, habelə müxtəlif dövrlər nəşrlərdə və internet resurslarındakı məlumatlar, müasir dövrün görkəmli iqtisadçı alimlərinin - B.A.Xankişiyev, M.X.Həsənlı, Ə.Ələkbərov, D.A.Bağırov, N.N.Xudiyev, A.M.Kərimovun müəllifliyini etdikləri əsərlərində sığortanın müxtəlif aspektləri nəzərdən keçirilir.

Tədqiqatın mədudiyyətləri. Azərbaycanda sığorta bazarı məhdud olduğundan, məhz icbari sığorta formasının həyata keçirilmə xüsusiyyətləri kifayət qədər tədqiq edilməmişdir. Bu icbari sığortanın sistemli yanaşma mövqeyindən hərtərəfli öyrənilməsinə məhdudlaşdırır.

Nəticələrin elmi-praktiki əhəmiyyəti. İşin praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, iş elmi tədqiqatdır, tədqiqat nəticəsində alınan nəticələr isə icbari sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsi və fəaliyyətinin effektivliyinin artırılması məqsədləri ilə istifadə ediləcəkdir.

Sığorta qiymətlərinin də düzgün müəyyən edilməsi tariflərin hesablanması və əsaslandırılması zamanı böyük əhəmiyyət kəsb etdiyindən onun təkmilləşdirilməsi də məqsədə müvafiqdir.

Dissertasiya işinin strukturu və həcmi. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, doqquz paraqraf, nəticə və təkliflər, ədəbiyyat siyahısı və istifadə edilmiş cədvəl və sxemlərin siyahısından ibarət olmaqla 69 səhifə həcmindədir.

FƏSİL I. İCBARİ SİĞORTANIN MAHİYYƏTİ VƏ GENİŞ TƏKRAR İSTEHSAL PROSESİNDƏ ONUN ROLU

1.1. İcbari sığorta kateqoriyasının iqtisadi məzmunu

Sığorta özünün əsas təyinatı insanların əmlak maraqlarının təbii fəlakətlərdən və mənfi təsadüflərdən (risklərdən) sığorta müdafiəsi olmaqla yaranmış və inkişaf etmişdir.

Bəşəriyyətin ictimai inkişafı özündə iki ziddiyyəti başlanğıcı birləşdirir. Bir tərəfdən, insan və təbiət (təbii fəlakətlər, təbiət hadisələri) arasında dialektik ziddiyyətlər təsir edir, digər tərəfdən isə, maddi nemətlərin istehsalı prosesində cəmiyyət daxilində yaranan ziddiyyətlər. Başqa sözlə desək, insan cəmiyyətində obyektiv olaraq (bizim arzumuzdan asılı olmayaraq) hadisələrin və sığorta hadisəsi adlandırılan və mənfi nəticələrə gətirib çıxaran gözlənilməz vəziyyətlərin baş verməsi üçün şərtlər mövcuddur. Çox vaxt bu hadisələr cəmiyyətə və ayrı – ayrı vətəndaşlara xeyli əmlak zərəri (ziyanı) vurur. (B.A.Xankişiyev, P.N. Abdullayev, 2004.s.12)

İnsan və təbii dağıdıcı qüvvələr, ictimai istehsal prosesində habelə insanlar və sahibkarlıq arasındakı ziddiyyətlər təbii və digər fəlakətlərin qarşısının alınması və nəticələrinin dəf edilməsi zərurətini yaradır. İctimai istehsal və ya sahibkarlıq fəaliyyəti prosesində maddi itkilərin şərtsiz ödənilməsi zərurəti yaranır.

Sığorta obyektini kimi həyat, sağlamlıq, sığorta olunanın əmək qabiliyyəti, vətəndaşların, təşkilatların, müəssisələrin əmlakı, əmlak maraqları, nəqliyyat vasitələri və yüklər, risklər, məsuliyyət və s. çıxış edir.

İcbari sığorta ümumi kütlənin və yaxud cəmiyyətin maraqlarına təsir edən risklərlə bağlıdır. Ölkənin qanunvericiliyi əsasında həyata keçirilir.

İcbari sığorta bizi gözlənilməz risklər üçün maddi zərərdən qoruyur. Zərər baş verməzdən əvvəl götürdüyü tədbirlər asanlıqla əsas riskləri aradan qaldırmağa imkan verir.

Müasir dünya iqtisadiyyatı müxtəlif risklər ilə müəyyən dərəcədə əlaqələndirilmişdir. Beləliklə, risklər nəticəsində meydana gələn böyük iqtisadi itkilər qaçınılmazdır. Sığorta sistemi müasir iqtisadi əlaqələrin mühüm elementidir. Bu, iqtisadiyyatda xüsusi funksiyaları yerinə yetirən maliyyə münasibətlərini əhatə edir. Müasir dövrdə həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf edən ölkələrdə sığorta sistemi iqtisadiyyatda xüsusi yerə malikdir. Çünki sığorta dünyada ən etibarlı sistemdir. Sığorta fiziki şəxslərə, müəssisələrə və digər qurumlara potensial zərərlərdən və maliyyə çətinliklərindən asılı olaraq münasib qiymətə qorumağa imkan verir. Bütün müəssisələr fəaliyyətləri zamanı gün boyu risklərə məruz qalırlar. Bu risklərin bir qisminə qorunmaq üçün sığorta əhatəsi olmadan müəssisələr səmərə ilə və mənfəətlə fəaliyyət göstərməkdə çətinlik çəkirlər. Buna baxmayaraq, sığorta inkişaf etmiş iqtisadiyyatın mühüm hissəsidir.

Sığorta sistemi Azərbaycanda xidmət sektorunun əsas hissəsidir. İnkişaf etmiş ölkələrdə bu sistem yüksək səviyyədə inkişaf edib. Lakin Azərbaycanda sığorta sistemi və sığorta bazarı yeni meydana çıxır. Azərbaycanda sığorta şirkətləri avtomobil sığortası, əmlak sığortası, fərdi qəza sığortası, səyahət sığortası, yük sığortası və digər sığorta növləri üzrə fəaliyyət göstərir.

Sığorta və sığorta haqlarının qaydaları qanunla müəyyənləşdirilməyən bir sıra "tətbiq edilmiş" sığorta növləri də var, lakin bir fəaliyyətin həyata keçirilməsi və ya müəyyən faydalar və faydalar əldə etmək üçün bir sığorta siyasətinin olması zəruridir.

Sığortanın iqtisadi mahiyyəti sığorta idarəsi tərəfindən sığortaçıların ödədiyi sığorta hadisələrinin (risklərin) baş verdiyi zaman sığortaçılara, sığorta olunanlara, üçüncü şəxslərə və ya fayda əldə edənlərə ödənişlərin həyata keçirilməsi üçün nəzərdə tutulan sığorta haqlarından (mükafatlardan) pul fondlarının və ehtiyatlarının yaradılmasından ibarətdir. Bütün bunlar sığorta müqaviləsində razılaşdırılır. (E.İbrahimov, 2017 s. 25)

Müasir cəmiyyət şəraitində sığorta bütün mülkiyyət formalı hüquqi və fiziki şəxslərin təbii fəlakətdən və digər mənfi hallardan əmlak maraqlarının ümumi universal müdafiə vasitəsidir.

Sığorta bazarının inkişafı üçün mülkiyyət formasından asılı olmayaraq müəssisə və təşkilatlara, o cümlədən, əhaliyə göstərilən sığorta xidmətlərinin həcmnin artırılması üçün bütün sığorta təşkilatlarına eyni şərait yaratmaq, sığorta idarələri qarşısındakı öhdəliklərin yerinə yetirilməsini, sığorta idarələrinin və sığorta bazarının peşəkar iştirakçılarının, habelə dövlətin hüquq və maraqlarının müdafiəsini təmin etmək zəruridir.

İctimai istehsalatın, sahibkarlığın və vətəndaşların maddi rifahının sığorta müdafiəsi məqsədilə sığortanın istifadəsinin iqtisadi zərurəti təsərrüfat subyektlərinin xüsusişdirilməsi, artan maliyyə riskləri və vətəndaşların əmlak maraqları ilə şərtləndirilmişdir. (E.İbrahimov, 2017 s. 25)

Dövlətararası iqtisadi münasibətlərdə müstəqil ölkələrin əmlakının xüsusişdirilməsi ilə əlaqədar maliyyə risklərinin, xarici ticarət və turist biznesinin sığorta müdafiəsi yalnız sığortanın köməyi ilə mümkündür.

Sığortanın iqtisadi mahiyyətinə aşağıdakı kateqoriyalar uyğundur: maliyyə, iqtisadi, kredit, onlar sığortanı maliyyə sisteminin halqası kimi məzmununu və xüsusiyyətlərini üzə çıxarmağa imkan verir.

Sığortanın maliyyə kateqoriyasının əsas əlamətləri aşağıdakılardır:

- a) Risk xarakteri, çünki sığorta riski zərər ehtimalı kimi sığortanın zərərçəkənə pul yardımının göstərilməsi üzrə əsas təyinatı ilə bilavasitə bağlıdır;
- b) Sığorta hadisələrinin nəticələri ilə əlaqədar olaraq sığorta iştirakçıları arasında pulun yenidən bölüşdürülməsi münasibətləri;
- c) Sığorta haqlarının sığorta idarələrinə, sığorta olunanlara və ya üçüncü şəxslərə sığorta ödənişi şəklində (şəxsi sığorta zamanı sığorta təminatı, əmlak sığortası zamanı, habelə məsuliyyətin sığortası zamanı sığorta ödənişi) və ya sığorta müqaviləsinə vaxtından əvvəl xitam verildiyi zaman qaytarılması.

Maliyyə risklərinin sığorta növlərinin siyahısı genişdir. Maliyyə zamanətlərinin əksəriyyəti bank depozitləri ilə, qiymətli kağızlarla (veksellər, istiqrazlar, dövlət istiqrazları və s.), habelə sərmayə qoyuluşları ilə komməriya sazişləri, icarə öhdəlikləri ilə, ssuda kreditləri ilə, ipoteka ilə, əməliyyat riskləri və sığorta şirkətlərinin portfəllərində standart aktivlər olan komməriya xidmətlərinin digər növləri ilə bağı olan əsas sazişləri əhatə edir. Bütün hallarda maliyyə riskinin dərəcəsi sığortaçılar tərəfindən sazişlərə yanaşmada ehtiyatlı olmasından asılıdır.

Sığortanın maliyyə kateqoriyası öz mahiyyətini hər şeydən əvvəl, maliyyə risklərinin sığortası vasitəsilə ifadə edir. (İcbari Sığorta Bürosu. 2017)

Sığortanın iqtisadi kateqoriyası maliyyə kateqoriyasının əsas tərkib hissəsidir və sığorta hadisələri (risklərin) baş verən zaman fiziki və hüquqi şəxsin əmlak maraqlarının sığortaçıların ödədiyi sığorta haqlarından (mükafatlardan) yaradılan pul fondları və ehtiyatları hesabına müdafiəsi üzrə sığorta idarəsi və sığortaçılar arasında iqtisadi münasibətlər sistemi, habelə təsərrüfat və sahibkarlıq fəaliyyəti, kapital qoyuluşu və müvəzzəti sərbəst pul vəsaitlərinin gəlirli maddi istehsal obyektlərinə, qiyməti kağızlara, mənfəət almaq məqsədilə daşınmaz əmlaka investisiyalaşdırılması sistemidir.

Sığortanın iqtisadi kateqoriyasını xarakterizə edən aşağıdakı əlamətlər mövcuddur:

- 1) sığorta hadisələrinin baş verməsinin ehtimal xarakteri;
- 2) natural və ya pulla ölçülmədə ifadə edilən maddi zərər;
- 3) sığorta hadisələrinin nəticələrinin dəf edilməsi və maddi zərərin ödənilməsi zərurəti;
- 4) zərərin zərərçəkənlərin sayının sığorta iştirakçıların sayından az olduğu ehtimalına əsaslanan “qapalı” quruluşu. Zərərin “qapalı” quruluşunun təşkili üçün onun iştirakçılarının sığorta haqları hesabına sığorta sahələri üzrə sığorta pul ehtiyatları yaradılır. Bu ehtiyatların vəsaitlərinin yalnız onların yaradan iştirakçılar arasında istifadə edildiyi üçün sığorta haqqının məbləği zərərin quruluşunda

onlardan hər birinin payını təşkil edir. Deməli, bu sahə üzrə sığorta iştirakçılarının sayı nə qədər çox olarsa, sığorta haqqının məbləği də bir o qədər az olar və bir o qədər əlçatan və effektiv olar.

Sığorta bazarı xüsusi sosial – iqtisadi struktur, pul münasibətlərinin müəyyən sahəsidir, burada alqı–satqı obyektı kimi, sığorta müdafiəsi çıxış edir, ona təklif və tələb formalaşır. (<http://isb.az/wp-content/uploads/2015/03/SB-Yar-millik-Hesabat-2017.pdf>)

Azərbaycanın sığorta bazarı bir sıra problemlərlə xarakterizə edilir, onların həllindən təkcə onun bu günkü stabilliyi deyil, həm də sabahkı mövcudluğu asılıdır. Mənim fikrimcə, sığorta bazarının ən böyük problemi odur ki, dövlət hakimiyyət orqanları şəxsində bu günə qədər sığortanı dövlətin iqtisadiyyatının inkişafının strateji aspekti kimi qəbul etmək istəmir. Bu da, öz növbəsində, sığorta bazarının inkişafı üçün müəyyən mənfi hallar yaradır, məsələn, verfi pressinqi şəklində, nəticədə sığorta xidmətləri təkcə öz cəlbədiciyini itirmir, həm də faydasız olur.

Sığorta bazarının mövcudluğunun icbari şərti sığorta xidmətlərinə tələbatın olması və onları təmin etməyə qadir olan sığorta idarələrinin olmasıdır. Başqa sözlə, sığorta bazarı sığorta xidmətlərinin alqı – satqısı barədə iqtisadi münasibətlərin məcmusudur və sığorta məhsulunun (xidmətin) həyata keçirməsi zamanı sığorta idarələri və sığortaçı arasındakı üzvi əlaqəni təmin edir.

Sığorta icbari və həmçinin könüllü formalarda həyata keçirilir. Dövlət tərəfindən qanunveicilik əsasında həyata keçirilən icbari sığorta cəmiyyətinin maraqlarının təmin olunması üçün hüquqi və fiziki şəxslərin sığortasıdır.

Sığorta xidməti sığortaçıya könüllü sığorta zamanı qarşılıqlı müqavilə əsasında və ya icbari sığorta (sığortanın dövlətin ictimai maraqları mövqeyindən aparıldığı və məcburi xarakter daşdığı zaman) zamanı qanun əsasında verilə bilər.

İcbari sığorta formasından fərqli olaraq, könüllü sığorta zamanı sığortaçılar və sığorta olunan arasında müqavilə könüllü bağlanır. Qanunvericiliyə müvafiq olaraq könüllü sığortanın bütün növləri üzrə qaydalar müəyyən edilir və və dövlətin sığorta

nəzarəti orqanı tərəfindən lisenziya verilir. Bir qayda olaraq, könüllü sığorta sazişi əvvəlcədən müəyyən edilmiş sığorta müddətinə bağlanır. ("İcbari sığortalar haqqında" Qanun. 2011)

İcbari sığortanın əsas məqsədi iş qəzaları və xəstəliklər nəticəsində müvəqqəti və ya daimi iş qabiliyyətinin itirilməsi nəticəsində baş verən zərərin ödənilməsinə yönəlmiş tədbirlərdən başqa, işçilərin və digər benefisiarların maraqlarını qorumaqdır. İşçi qəzaları və xəstəlikləri nəticəsində işçinin ölümü halında kompensasiya işəgötürənin ailə üzvlərinə (qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda) ödənilir. İcbari sığortanın digər məqsədi sığorta şirkətlərinin iş yerlərində əməyin mühafizəsi tələblərinə cavab verməsini təmin etməkdir. Sığorta şirkəti ədalətli və əlverişli iş şəraitinin yaradılmasına yardım edən iş sağlamlığı və təhlükəsizliyi qaydalarının tətbiqinə bilvasitə nəzarət edir. ("Sığorta fəaliyyəti haqqında" Qanun 2007)

Ölkədə icbari şəkildə 9 sığorta yerinə yetirilir. İcbari dövlət sığortası icra hakimiyyəti və nazirliklərin müvafiq büdcəsi hesabına həyata keçirilir.

Sığortanın icbari növünün qanun əsasında sığortanın fondunun yaranması, istifadəsilə bağlı mülki-hüquqi əlaqələri ifadə edir.

Qanunların qəbul olunması yolu ilə dövlət sığortanın icbari icbari sığorta növünü müəyyən edir. İcbari sığorta əsasən sığorta münasibətinin qanuna əsaslanmağı, avtomatiklik, müddətsizliyi, tamamən əhatə, sığorta ödənişinin normalaşması kimi prinsipə əsaslanır.

İcbari sığorta fiziki şəxslərin istehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından sığortalayır. Bu sığorta növü əhəmiyyətli hesab olunan sahələrdə çalışan şəxslərə dəyəcək maddi və fiziki zərərlərlə bağlı risklərin azaldılması üçün nəzərdə tutulan sığorta növüdür. Bu sığorta ilə bağlı şərtlər də qanunvericilikdə müəyyən edilib. İcbari sığortaya aiddir: ("İcbari sığortalar haqqında" Qanun. 2011)

- Hava, dəmiryolu, dəniz və avtonəqliyyat sərnişinlərin bədbəxt hadisələrdən sığorta olunması;
- Hüquq-mühafizə işçilərin dövlət icbari şəxsi sığorta olunması;
- Vətəndaşın icbari tibbi sığortalanması;
- Xüsusi təhlükəli iş mühiti olan müəssisə işçilərinin icbari sığortalanması;
- Vətəndaşa məxsus daşınmaz əmlakın icbari sığortası;
- Kənd təsərrüfatı müəssisəsinin əmlak və əmlak maraqları icbari sığortası;
- Vətəndaşın icbari sosial sığortası.

Bədbəxt hadisələrdən sığortanın əsas xüsusiyyətindən biri odur ki, sığorta haqqını tam ölçüyə uyğun olaraq sahibkar özü ödəməlidir. Bu sığorta növü adətən bütün muzzdlu fəhlələr, bağça yaşlı uşaqlar, fermerlər və kənd təsərrüfatında işləyən şəxslərə aiddir.

Bu sığorta növü demək olar ki, dünyanın hər yerində fəaliyyət göstərir. Vətəndaşların sosial müdafiəsinin yüksəlməsinə şərait yardır.

Sığorta praktikasında bu sığorta növü mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Sığorta etdirən şəxs sahibkar, sığortalanan şəxs isə muzzdlu əməyin nümayəndəsidir. Sığorta hadisəsi zamanı sığorta təminatı bu kimi zəmanətləri göstərir:

- İş qabiliyyətinin müvəqqəti itməsi ilə əlaqəli olaraq, əmək haqqının 100% məbləğə uyğun ödənilən müavinət;
- Birdəfəlik sığortanın ödənməsi;
- əlillik vaxtı sığortalanmış şəxsə və ailə başçısının vəfatı ilə əlaqəli onun ailə üzvünə ödənilən aylıq sığorta;
- tibbi yardım, dərman vasitələri, şəxsi qulluq və s. ilə əlaqəli əlavə xərcin ödənməsi. (Compulsory Medical Insurance system in Azerbaijan, 2009 s. 17)

Son zamanlar dövlət sığorta kampaniyalarının icbari sığortanı təmin etmək məqsədi ilə dövlətin unitar müəssisəsi yaradılmışdır. Bunun əsas səbəbi dövlət

büdcə vəsaitinin kommersiya sığorta kompaniyalarına cəlb olunmasının icra hakimiyyəti orqanında ciddi müqavimət ilə qarşılaşmasıyla bağlıdır.

Dövlətin şəxsi sığortası, bədbəxt hadisənin icbari sığortasına səbəb olan riskləri təmin edir: xidməti borcu həyata keçirən vaxt sığortalanmış şəxsin zədələnməsi, şikəstlik, bədən xəsarəti almağı nəticəsində əmək qabiliyyətini itirmə və ya vəfat etməsini. ("Sığorta fəaliyyəti haqqında" Qanun 2007)

İcbari sığorta demək olar ki, dünyanın hər yerində fəaliyyət göstərir. Vətəndaşların sosial müdafiəsinin yüksəlməsinə şərait yardır.

Sığorta praktikasında bu sığorta növü mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Sığorta etdirən şəxs sahibkar, sığortalanan şəxs isə muzzdlu əməyin nümayəndəsidir. Sığorta hadisəsi zamanı sığorta təminatı bu kimi zəmanətləri göstərir:

- İş qabiliyyətinin müvəqqəti itməsi ilə əlaqəli olaraq, əmək haqqının 100% məbləğə uyğun ödənilən müavinət;
- Birdəfəlik sığortanın ödənməsi;
- əlillik vaxtı sığortalanmış şəxsə və ailə başçısının vəfatı ilə əlaqəli onun ailə üzvünə ödənilən aylıq sığorta;
- tibbi yardım, dərman vasitələri, şəxsi qulluq və s. ilə əlaqəli əlavə xərcin ödənməsi. ("Sığorta fəaliyyəti haqqında" Qanun 2007)

Son zamanlar dövlət sığorta kampaniyalarının icbari sığortanı təmin etmək məqsədi ilə dövlətin unitar müəssisəsi yaradılmışdır. Bunun əsas səbəbi dövlət büdcə vəsaitinin kommersiya sığorta kompaniyalarına cəlb olunmasının icra hakimiyyəti orqanında ciddi müqavimət ilə qarşılaşmasıyla bağlıdır.

1.2. İcbari sığorta inkişafında dövlətin rolu

Azərbaycanda 2001-ci ilə qədər sığorta işinə dövlətin nəzarətini 1991-ci ildə Nazirlər Kabineti yanında formalaşan Dövlət Sığorta Nəzarəti icra edirdi. Sonrakı dövrdə aparılan iqtisadi islahatlar ilə əlaqədar sığorta işinə dövlət nəzarəti funksiyası Maliyyə Nazirliyinə 2001-ci ildən həvalə edilmişdi. Bu əsasla Maliyyə Nazirliyi

strukturunda Dövlət sığorta Nəzarəti xidməti formalaşmışdır. 2016-cı ildən sonra isə sığortanın nəzarəti yeni yaranmış publik şəxs olan Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının tərkibinə verilmişdir. Sığorta nəzarəti fəaliyyətini iki istiqamətdə icra etməkdədir:

a) Azərbaycan Respublikasında sığorta olunan şəxslərin, sığortaçıların və sığorta xidmətləri bazarının digər iştirakçısının, həmçinin ölkənin hüquq və mənafelərini qorunması, sığorta qanunvericiliyinin tələblərin icra olunması məqsədilə sığorta sferasının tənzimləmə və nəzarət vəzifələrini yerinə yetirir;

b) Azərbaycanda sığortanın inkişafı və sığorta seqmentinin təkmilləşdirilməsi, beynəlxalq (norma) standartların və beynəlxalq təcrübənin ölkənin sığorta xidmətləri bazarında tətbiq olunması üçün kompleks müvafiq tədbirlər həyata keçirir. (B.A.Xankişiyev, 2006 s. 56)

Bu gün biz inkişaf etmiş sığorta bazarlarına nəzər saldıqda görürük ki, Azərbaycan sığorta sektorunun önündə inkişaf üçün böyük perspektiv vardır. İllik adambaşına düşən sığorta haqlarının həcminə baxsaq, Azərbaycan orta Avropa ölkələrindən geridə qalır. İlk növbədə, növbəti illərdə sığorta yığımları (xüsusi ilə də könüllü sığorta haqları) artırılmalıdır. İcbari sığortalar haqqında qəbul olunan qanun artıq qısa bir müddətdə kifayət qədər böyük sığortalılar bazasının yaranmasına səbəb olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən qeyd edə bilərik ki, 01.01.2017 tarixində milli sığorta bazarında 24 sığorta şirkəti və 1 təkrarsığorta şirkəti fəaliyyət göstərirdi. Ancaq indiki dövrdə milli sığorta bazarında 21 sığorta şirkəti, 1 təkrar sığorta şirkətinin fəaliyyətini görürük. Milli sığorta bazarında fəaliyyət göstərməkdə olan sığortaçıların sayının azalması onların maliyyə sabitliyi, ödəmə qabiliyyəti ilə birbaşa bağlıdır. (Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi. 2017)

Sığorta şirkətinin sürətli şəkildə inkişafı onun maliyyə sabitliyinin yaxşılaşmasına, ödəmə qabiliyyətinin artması ilə nəticələnir.

2000-2018-ci illər ərzində sığorta şirkətlərinin kapitalında nəzərə çarpacaq dərəcədə artım baş vermişdir. Sığorta şirkətlərinin xüsusi kapitalının tərkib hissələrini ayrı-ayrılıqda götürsək, son 18 ildə ehtiyat kapitalı 29,8 dəfə, əlavə kapital 19,2 dəfə, nizamnamə kapitalı isə 59,9 dəfə artmışdır. Sığorta şirkətlərinin xüsusi kapitalında isə 44,8 dəfə artımın baş verdiyini qeyd edə bilərik. Sığorta şirkətlərinin kapitalında baş verən artımlar onların uğurlu fəaliyyətinin nəticəsidir. (Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi, 2018)

Hər bir inkişaf etməkdə olan ölkədə ümumi maliyyə sektorunda sığorta sektorunun payının artması səbəbindən sığortanın əhəmiyyəti artır. Sığorta şirkətləri qarşılıqlı və təqaüd fondları ilə birgə səhmdar, istiqraz və daşınmaz əmlak bazarlarında ən böyük institusional investordlardan biridir və gəlirlərin qeyri-bərabərliyinin və qloballaşmanın genişləndirilməsi kimi məsələlər üzündən iqtisadi inkişafa təsir göstərə bilər.

2018-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasında sığorta-pensiya sisteminin inkişafı ilə bağlı Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi barədə sərəncam imzalandı. Bu dövlət proqramının imzalanması, ölkədə sığorta sektorunun hərtərəfli inkişafına təsir göstərəcəkdir.

Sığorta ilə bağlı vergiqoyma əməliyyatları probleminə ayrıca nəzər salmaq lazımdır. Sığorta sahəsində mütəxəssislər dəfələrlə qeyd etmişlər ki, Azərbaycan vergi qanunvericiliyinin bir sıra müddəaları ölkəmizdə sığortanın inkişafına maneələr yaradır. Bu zaman mənim fikrimcə, məhz sığortaçılara – istehlakçılara vergi qoyulmasının islahatlaşdırılması birinci dərəcəli mühüm məsələdir. (<https://credits.ru/>)

Sığorta bazarının mövcudluğu, hər şeydən əvvəl, müəssisələrin və əhalinin sığortaya tələbanın olmasından və onların sığorta xidmətlərini ödəyə bilmək qabiliyyətindən asılıdır. hazırda potensial sığorta şirkətlərinə vergi qoyulması o qədər səmərəsizdir ki, onların böyük hissəsi müqavilənin bağlanmasına bütün marağını itirir.

Hər şeydən əvvəl, hüquqi şəxslərin sığorta xərclərinin maya dəyərinə axıl edilməsinə məhdudiyyətləri ləğv etmək məqsədəuyğun olardı. Hazırda məhsulun satışının və müəssisənin xidmətlərinin həcmindən 1 % məbləğindən yüksək olmayan sığorta xərclərini maya dəyərinə aid etmək olar. Təcrübə göstərir ki, bu açıq – aşkar kifayət etmir. Əgər sığorta xərcləri prinsipial olaraq istehsalat xərcləri kimi qəbul edilmiş və maya dəyərinə daxil edilirsə (məhdud miqdarda olsa da), növbəti addımı atmaq və bu limiti götürmək lazımdır.

Sığorta haqlarına maya dəyəri daxil edilən sığorta növlərinin siyahısını bir qədər genişləndirmək olar. Xüsusən, ona hər hansı məhdudiyyətlər olmadan zərər yetirilməsi nəticəsində öhdəliklər üzrə mülki məsuliyyətin sığortası, habelə ixrac kreditlərinin sığortası daxil edilməlidir.

Azərbaycanın sığorta bazarı bir sıra problemlərlə xarakterizə edilir, onların həllindən tək-cə onun bu günkü stabilliyi deyil, həm də sabahkı mövcudluğu asılıdır. Sığorta bazarının ən böyük problemi odur ki, dövlət hakimiyyət orqanları şəxsində bu günə qədər sığortanı dövlətin iqtisadiyyatının inkişafının strateji aspekti kimi qəbul etmək istəmir. Bu da, öz növbəsində, sığorta bazarının inkişafı üçün müəyyən mənfi hallar yaradır, nəticədə sığorta xidmətləri tək-cə öz cəlbədiciliyini itirmir, həm də faydasız olur.

Sığorta sahəsində vergiqoymanın ümumi vəziyyəti sistemin, vahid metodoloji bazanın olmaması, vergi quruluşuna vahid yanaşmanın üstünlük təşkil etməsi, sığorta bazarının inkişaf etdirilməsində stimulun olmaması ilə xarakterizə edilir. Sırr deyil ki, inkişaf etmiş ölkələrdə sığorta üçün ayrılan vəsaitlər vergitutma bazasından çıxarılır və alınan sığorta haqları vergiyə cəlb edilmir. Təbii ki, belə yanaşma zamanı sığorta xidmətləri bazarında tərəqqi mümkündür.

Dövlətin bu sahədə savadlı siyasəti vətəndaşlarda sığortaya tələbat tərbiyə edir, dövlət isə öz vətəndaşlarına bütün mümkün zərərləri və ziyanları ödəmək üzrə öhdəliyi öz üzərindən götürür, bununla da son nəticədə xeyli vəsaitə qənaət edilir. Bundan başqa, dövlət sığorta şirkətlərinin köməyi ilə öz iqtisadiyyatı üçün böyük investisiya vəsaitləri əldə edir.

Azərbaycan sığortası qarşısında duran daha vacib problemlər arasında həmçinin sığortaçıların tələblərini ödəyən adekvat investisiya alətlərinin faktiki olaraq az olması kimi kəskin problemi ayırmaq olar. Sığorta şirkətlərinin müvəqqəti olaraq sərbəst olan pul vəsaitlərinin - hər şeydən əvvəl, sığorta ehtiyatlarının necə yerləşdirilməsi məsələsi sığortaçıları üçün əsil baş ağrısına çevrilmişdir.

Sığorta ehtiyatlarının yerləşdirilməsi dövlət tərəfindən ciddi şəkildə tənzimlənir və sığorta şirkətləri tərəfindən müəyyən edilmiş qaydalardan yayınma onlara sığorta fəaliyyəti ilə məşğul olmaq lisenziyasından məhrum olmağa səbəb olar. Bununla belə, müəyyən qaydalar müəyyənləşdirilmişdirsə, bu qaydaların həyata keçirilməsi mənfi nəticələrə gətirib çıxarsa, dövlət heç bir məsuliyyət daşımır. Sığortaçıları tərəfindən sığorta ehtiyatlarının investisiyalaşdırılmasının etibarlılığına dövlətin zəmanət verdiyi şərtləri təmin edən alətlər onların vaxtında qaytarılması və razılaşdırılmış gəlirlilik hissəsində praktik olaraq yoxdur.

Sığorta sektorunu inkişaf etdirmək üçün, dövlət xaricində, sektor və xüsusi firmalar da qatqı təmin etməlidir. Bu sektoru həyatın mühim bir vacib şərtlərindən olduğunu insanlara aşılamaq lazımdır. Bundan əlavə, sığorta şirkətlərinin daha şəffaf və aydın şəkildə fəaliyyət göstərməsinə imkan verəcək infrastrukturun yaradılması lazımdır. Çünki ictimaiyyətdə formalaşmış olan sığorta şirkətlərinin zərərin qarşısını almaq üçün müxtəlif şərtlər qoyduqları aydın olur. Bu halda da şirkətlər öz öhdələrinə düşənləri yerinə yetirməlidirlər.

Sığorta bazarının ən böyük problemlərinə həmçinin bəzi nazirlik və idarələrin himayəsi altında icbari sığorta növlərinin tətbiq edilməsidir. Bir qayda olaraq, sığorta edənlər heç bir sığorta müdafiəsi almır, nazirliklər və ya səlahiyyətli kommersiya təşkilatları isə vəsaitləri praktik olaraq ödənişsiz əsaslarla akkumulyasiya edir, sonra isə onları heç də həmişə sığorta edənlərin maraqlarında xərcləməirlər. Nəticədə icbari sığorta maliyyə ehtiyatlarının ayrı – ayrı nazirliklərin və idarələrin xeyrinə ayrılması və yenidən bölüşdürülməsi üsuluna çevrilir.

İcbari sığortanın qanunla müəyyən olunmuş prinsipləri aşağıdakı formalarda fərqlənirlər:

1. İcbari sığorta qanunvericilik vasitəsi ilə müəyyən olunur. Həmin qanunvericiliyə uyğun şəkildə sığortaçı müvafiq obyektə sığorta etdirməyə, sığortaladan şəxs isə razı salınan sığorta tədiyyələrini ödəməyə borcludur. Qanunda aşağıdakı hallar əhatə edilir; ("İcbari sığortalar haqqında" Qanun. 2011)

-icbari sığortadan keçən obyektlərin siyahısı,

-məsuliyyət sığortası miqyasını,

-sığortanın təminat səviyyəsini və ya normasını,

-tarif stavkalarının müəyyən etmə qaydası və yax tarif stavkalarna yerlərdə differensasiya etmə hüququnu verməklə bərabər onların orta ölçülərini,

-sığorta tədiyyələrinin müntəzəm şəkildə ödənilməsi;

Qanun adətən icbari sığortanın həyata keçilməsini dövlət sığorta orqanları öhdəsinə buraxır. ("İcbari sığortalar haqqında" Qanun. 2011)

2. Qanunda qeyd edilən obyektin icbari sığorta ilə tam şəkildə əhatə olunması. Sığorta orqanları bu sahədə hər il ölkədə sığortalanan obyektlərin qeydiyyatı, sığorta tədiyyəsinin hesablanması və müəyyən edilmiş vaxtda ödənilməsini təmin edirlər.

3. Qanunda göstərilmiş obyektlərə icbari sığortanın dərhal şamil olunması. Sığorta etdirən şəxslər sığorta orqanına təsərrüfat sahəsi üzrə məqbul sayılan sığorta obyektinin meydana gəlməsi haqqında məlumat verməməlidirlər. Təsərrüfat əmlakı təcili şəkildə sığorta sahəsinə daxil olunur. Növbəti qeydiyyat dövründə bu vəziyyət nəzərə alınaraq sığorta etdirənlərə qarşı ödənilməsi tələb olunan sığorta haqları təqdim ediləcəkdir. ("İcbari sığortalar haqqında" Qanun. 2011)

4. İcbari sığortanın həyata keçirilməsi, sığorta tədiyyəsinin ödənməsi səviyyəsindən asılı deyil. Sığorta etdirən şəxs sığorta haqqını ödəmədiyi halda bu məbləğ məhkəmə vasitəsilə həmin şəxsdən alınır. Sığorta haqqı ödənilməyib, ancaq sığorta olunmuş əmlakın məhvi və ya zədələnməsi zamanı sığorta ödənişi sığorta tədiyyələri üzrə borcun saxlanması ilə ödənilməlidir.

5. İcbari sığortanın müddətsizlik əlaməti. Qanun sığorta etdirənin sığortaladığı əmlakdan istifadəsi vaxtı müddətində qüvvədə olur. Ancaq yararsız və köhnə əmlak sığorta edilmir. Əmlak başqa bir sığorta etdirən şəxslərə ötürüldüyü müddətcə sığorta qüvvəsini itirmir. Sığorta ancaq sığorta edilmiş əmlakın tam məhv olunması zamanı qüvvəsini itirir. ("İcbari sığortalar haqqında" Qanun. 2011)

6. İcbari sığorta sahəsində sığorta təminatının normallaşdırılması. Sığorta ödənişi ödənmə qaydası və sığorta qiymətinin sadələşməsi məqsədi ilə hər hansı obyektin dəyərindən artıq məbləğlə və yaxud sığorta qiymətinə uyğun olaraq faiz ilə sığorta təminatı normaları müəyyən olunur.

İcbari şəxsi sığortada ümumi formada sığortanın təminatının tam şəkildə əhatə edilməsi, avtomatiklik və normallaşdırma prinsipinə əsasən təmin edilir. Lakin, o ciddi şəkildə təsdiqlənmiş müddətə malik olmaqla bərabər təmamilə sığorta haqqının ödənilməsindən asılı olmalıdır. ("İcbari sığortalar haqqında" Qanun. 2011)

Azərbaycanda son zamanlar çox vacib islahatlar həyata keçirilir. Bu islahatlardan biri də İcbari tibbi sığorta sahəsindədir. Əhalinin tibbi xidmətə əlçatanlığının yüksəlməsi, tibbi xidmətin keyfiyyət göstəricisinin yaxşılaşdırılması həyata keçirilən sosial-iqtisadi siyasətlərin əsas istiqamətlərindəndir. Səhiyyə sahəsində aparılan işlər nəticəsində əhalinin sağlamlığın qorunması, mühafizəsi istiqamətində bir sıra mühüm proqramlar qəbul olunub, tibbi müəssisələrin maddi texniki bazası güclənib və səhiyyə sahəsində xeyli islahatlar aparılıb. (Compulsory Medical Insurance system in Azerbaijan, 2009 s. 17)

İcbari tibbi sığorta əhaliyə tibbi xidmətin yaxşılaşdırılması sahəsində ən effektiv addım sayıla bilər. Bu sığorta növünün tətbiqi səhiyyənin maliyyə potensialını gücləndirmiş olacaq. Bu, mahiyyətcə səhiyyənin maliyyəşməsinin bir fərqli formasıdır. Burada bəhs olunan məhvum, tibbi xidmətin keyfiyyətinin daha da yaxşılaşdırılması, ayrılan dövlət vəsaitinin daha səmərəli xərclənməsi haqqındadır. Çünki icbari tibbi sığorta əhalinin maraqlarının və sağlamlığının təmin olunması və qorunması sahəsində dövlətin sosial müdafiəsi sistemidir. İcbari tibbi sığorta hökumətin sosial layihəsidir. Hal-hazırda dövlət xəstəxanaları dövlətin büdcəsi

hesabına, özəl xəstəxanalar isə vətəndaşların maliyyə vəsaiti hesabına maliyyələşdirilir. Lakin, icbari tibbi sığorta tətbiq edildikdən sonra bütün risk və vəsaitlər bir məxrəcdə cəmlənir. Yığılan vəsaitlərdən sığortalanan əhalinin tibbi xərclərinin ödənilməsi üçün istifadə olunur.

Dünyada icbari tibbi sığorta modeli azdır. Əsasən 2 model tətbiq edilir. Bunların biri sosial tibbi sığorta, digəri isə milli tibbi sığorta modelidir. Bir çox ölkələrdə sosial tibbi sığorta modeli tətbiq edilir. Azərbaycanda isə model daha çox sosial tibbi sığorta yönümlüdür. Bu sistemdə dövlət vətəndaşlarla birlikdə fəaliyyət göstərir. Bu o deməkdir ki, iqtisadi fəal şəxslər sığorta haqqı ödəyərək icbari tibbi sığorta prosesində iştirak edir. Digər model olan milli tibbi sığorta modelində isə cəmləşən vəsait dövlətin büdcəsindən ayrılır. Yəni, dünyada baş verən iqtisadi proseslər, qlobal böhranlar iqtisadiyyata, dolayısı yolla milli tibbi sığortaya təsir edir. Buna görə də, hazırda sosial tibbi sığorta ən dayanıqlı sığorta modeli hesab edilir.

İcbari tibbi sığorta – vətəndaşın sosial müdafiə sisteminin, sağlamlığının mühafizəsi və xəstəlik vaxtı zəruri tibbi yardım alınmasının əsas elementlərindən biri kimi çıxış edir. İcbari tibbi sığorta dövlət tərəfindən yaranmış və ümumi formada vətəndaşlar üçün nəzərdə tutulmuşdur. Dövlət özünün qanunvericilik və icra orqanının simasında icbari tibbi sığortanın təşkilinin əsas prinsip, ödəniş tariflərini, sığorta etdirən şəxsin əhatə dairəsini müəyyənləşdirir və İTS-ə akkumulyasiya olunması üçün nəzərdə olan dövlət fondları yaradır. İcbari tibbi sığortanın ümumiliyi, hər bir vətəndaşın tibbi, dərman vasitəsi və profilaktik yardım alması üçün yeni zəmanətli imkanlarla təmin olunması ilə əlaqədardır.

İcbari tibbi sığortanın əsas məqsədi sığorta haqqının yığılması, kapitallaşması və toplanmış vəsait ilə bütün təbəqələrdən olan vətəndaşlara qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada və zəmanətli ölçülərə uyğun olaraq tibbi yardım göstərilməsindən ibarətdir. Bu səbəbdən də icbari tibbi sığortanı iki nöqtəyə nəzərdən keçirmək lazımdır. Birinci, bu, pensiya sığortası, sosial sığorta, işsizlik üzrə sığorta kimi dövlətin sosial müdafiəsinin tərkib hissəsidir. İkincisi, icbari tibbi sığorta sağlamlığın mühafizəsi və tibbi xidmət üzrə ödəmənin əlavə pul vəsaiti

hesabına maliyyələşdirilməsi mexanizmini təşkil edir. icbari tibbi sığorta sahəsinə ancaq və yalnız əhlinin tibbi xidmət ilə təmin edilməsi daxildir. Xəstəlik vaxtı itirilən əmək haqqlarının ödənişi isə artıq dövlətin sosial sığortası çərçivəsi daxilində baş tutur. (Compulsory Medical Insurance system in Azerbaijan, Baku 2009 s. 19)

İcbari tibbi sığorta dövlətin sisteminin maliyyə vəsaiti, sığorta etdirən şəxslərin fərqli təbəqələrindən alınmış məqsədli icbari ödəmə hesabına formalaşır.

Toplanan vəsaitin idarə edilməsi, xüsusən bu məqsəd ilə yaradılmış dövlətin qeyri-kommersiya maliyyə-kredit müəssisələri tərəfindən icra edilir.

Hazırkı zamanda dünyada səhiyyənin xərcləri artmaqdadır. İnkişaf etmiş ölkələrin səhiyyəsində maliyyə çatışmazlığı müşahidə edilir. Səhiyyə infrastrukturunun saxlanması və idarə edilməsi kifayət qədər iri həcmli maliyyə vəsaitləri tələb edir.

Azərbaycanda səhiyyənin maliyyələşdirilməsi adətən dövlət tərəfdən həyata keçirilir. İTS isə səhiyyənin maliyyələşməsinin yeni şəkli, formasıdır. Dövlətin səhiyyə üçün ayırdığı vəsaitlə yanaşı əhlinin toplanan sığorta haqqı icbari tibbi sığortanın müasir şəraitdə daha da dayanıqlı və etibarlı maliyyələşmə modeli kimi tətbiqinə səbəb olmuşdur.

İTS sistemində tibbi müəssisələr çarpayısı sayına görə yox, xidmət sayına görə maliyyələşdirilir. Dövlət tibb müəssisələrində vətəndaşa göstərilən xidmətlərə əsasən ödəmə edəcəkdir. Bu fakt səhiyyə üçün yeni maliyyə imkanı yaradır. Belə ki, daha artıq sayda xəstəyə xidmət göstərən tibbi müəssisəyə edilən ödəmə məbləği də yüksək olacaqdır. (Compulsory Medical Insurance system in Azerbaijan, Baku 2009 s. 22)

1.3. Müasir şəraitdə icbari sığorta bazarının formalaşması problemləri

Ölkəmizdə sığorta işinin azad inkişafı 1990-cı illərdən sonra başladı. 1991-ci ildə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Dövlət sığorta nəzarəti yaradıldı.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Azərbaycan tarixində ilk dəfə 1993-cü ilin yanvarında "Sığorta haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununu qəbul etdi. Bu qanunun təblərinin həyata keçirilməsi üçün sığorta işinin inkişafına təkan verən müxtəlif normativ – hüquqi sənədlər hazırladı, bu da sığorta xidmətlərinin həcmünün artmasına, sığorta təşkilatlarının maliyyə stabilliyinin güclənməsinə kömək etdi.

Sığorta bazarının yaradılmasının əsas məqsədi respublikada sığorta işinin inkişafı üçün maliyyə - iqtisadi, normativ – hüquqi bazanın yaradılması, iqtisadi stabillik və milli - iqtisadi təhlükəsizliyin vacib amillərindən biri kimi sığortanın rolunun artması, sığorta bazarının, mövcud qanunvericiliyin tələblərinə cavab verən sığorta təşkilatlarının fəaliyyətinə dövlət nəzarət sisteminin möhkəmlənməsidir.

Azərbaycanda sığortanın inkişafı 3 mərhələdən keçdi: 1917-ci ildə Oktyabr inqilabından əvvəl; inqilabdan sonra (1917-1990) və 1990-cı ildən müasir dövrə kimi. Ölkədə 1990-cı ildən sonra sığorta sistemi müstəqil olaraq inkişaf etdi. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Dövlət Sığorta Nəzarəti 1991-ci ildə təsis edildi. Təşkilatın vəzifələri ölkədə sığorta xidmətlərinin bazarını tənzimləmək, sığortaçının, sığortalının və dövlətin maraqlarını müdafiə etmək, metodik rəhbərliyi həyata keçirmək, müvafiq normativ hüquqi sənədləri hazırlamaq idi. Azərbaycanda milli sığorta bazarı 1992-ci ilin əvvəlində formalaşmışdır. 1993-cü ilin yanvarında Azərbaycan Parlamenti Azərbaycan tarixində ilk dəfə "Sığorta haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul etmişdir. İndi sığorta bazarı inkişaf mərhələsindədir. Sığorta şirkətlərinin 40-dan çoxu məcburi və könüllü sığorta formasını təqdim edirlər. Ancaq bu kifayət deyil. Müvəffəqiyyətlə inkişaf etmiş ölkələrdə 300-dən çox müxtəlif sığorta xidmətləri təqdim edilir. Sığorta Azərbaycanda yeni sahədir. Amma bu amilə baxmayaraq, ölkə iqtisadiyyatında sığorta sistemi mühüm rol oynayır. Çünki insanların mülklərini və sağlamlılıqlarını qorumaq baxımından, işsizliyin təmin edilməsi, insanın sağlamlığının artması xüsusi bir yerə sahibdir.

Azərbaycanda müstəqillik əldə olunana kimi firma və təşkilatlar dövlət mülkiyyətində olduğuna görə onlara məxsus əmlak dövlət tərəfindən sığorta

olunmuşdur. 1992-1999-cu il tarixinədək dövlət mülkiyyətində olan şirkət, idarə, təşkilatlara məxsus olan əmlakın icbari formada sığortalanması dövlət tərəfindən həyata keçirilirdi. Eləcə də, vətəndaşların mülkiyyətindəki tikintilərin də icbari qaydada sığortalanması mövcud olmuşdur. Lakin, 1991-ci ildən sonralar isə şəxsi sığorta şirkətlərinin meydana gəlməsi dövlət sığorta orqanları ilə rəqabət yaranmasına səbəb olmuşdur.

Müasir dövrdə sığortanın inkişaf etdirilməsində vətəndaşların sosial vəziyyətinin aşağı olması, fəaliyyətdə olan iri müəssisələr və təşkilatın sayının az olması, sovet dövründən öz həyatını və uşaqlarını sığortalamış əhaliyə indeksləşdirilmiş sığorta məbləğlərinin verilməsi və onun sayəsində həyat sığortasına inamsızlıq artması, sığorta sahəsi üzrə ixtisaslanan sığorta təşkilatının formalaşmaması, sığorta bazarının professional iştirakçıların, həmçinin sığorta ekspertinin, hüquqi şəxs kimi yaranan sığorta şəbəkəsinin və vergi ödəyiciləri kimi dövlətin qeydiyyatından keçən fiziki şəxs sığorta blokerlərinin olmaması və ölkə daxilində təkrar sığorta müəssisələrinin yaradılması əsas problemlərdəndir.

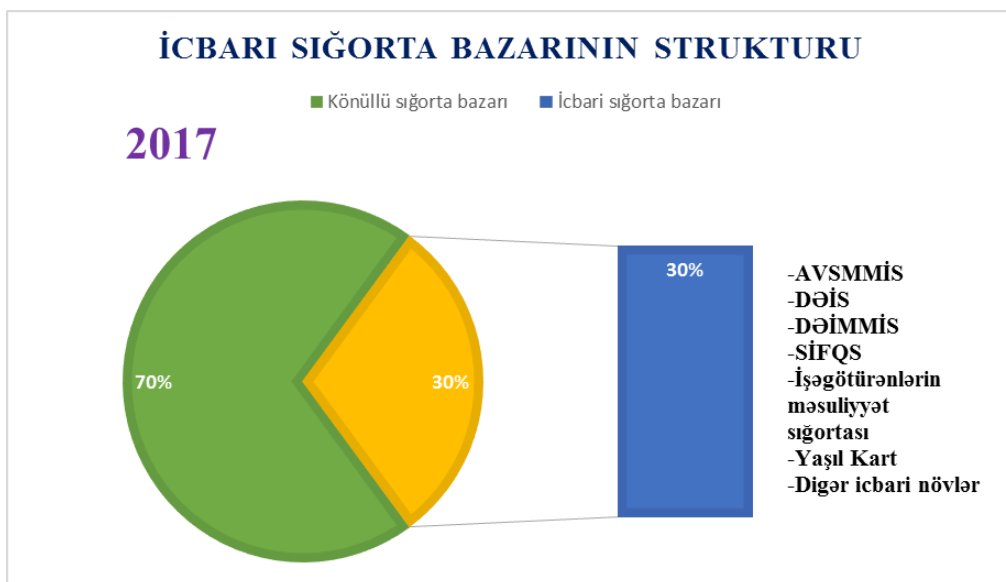
Azərbaycanda sığorta xidməti bazar iqtisadiyyatı tələbinə və sığorta etdirənlərin tələbi və təkliflərini nəzərə alınması ilə həyata keçirilməsi, sığorta məbləğinə tətbiq edilən dərəcələrin düzgün seçimi, hesablanan sığorta haqqı üzrə güzəşt faizinin verilməsi və sığorta bazarı üzrə dövlətin tənzimlənməsinin günün tələbinə uyğunlaşdırmaqla güclənməsi sığorta xidmətlərinin yüksəlməsinə şərait yaratmışdır.

Hazırda Azərbaycanda sığorta bazarı özünün inkişaf mərhələsindədir. Sığorta təşkilatları 40-dan çox icbari və könüllü sığorta növlərini təklif edir. Lakin bu kifayət qədər deyil. Müqayisə üçün qeyd edək ki, inkişaf etmiş ölkələrdə sığorta xidmətlərinin 300-dən çox müxtəlif növləri vardır.

İcbari sığorta sisteminin inkişafına təsir göstərən amillərdən biri regionlarda fermer təsərrüfatının zəif inkişaf etməsi, əhlinin sosial vəziyyətinin və sığorta xidmətinin aşağı səviyyədə olması təşkil edir. Bu regionlarda vətəndaşların həyat səviyyəsinin artması, rayon və şəhər ərazisində qəsəbələr və kəndlərdə olan əhlinin

əmlak mənafeələrinin sığortalanmasına görə dövlət proqramlarının qəbulunu tələb edir.

Şəkil 1. İcbari sığorta bazarının strukturu

Mənbə: (<http://isb.az/wp-content/uploads/2015/03/SB-Yar-millik-Hesabat-2017.pdf>)

İcbari sığortanın bəzi növləri əhalinin əksəriyyəti üçün əlavə sosial müdafiəni təmin edən qrupa aiddir. Məsələn, əmək mübadiləsinin davamlılığını artırmaq məqsədi ilə qəzaların risklərini həyata keçirərkən zərərin kompensasiya edilməsinə yönəlmiş sosial proseslərin inkişafı və tənzimlənməsi üçün ən vacib makroiqtisadi mexanizmlərdən biri olan nəqliyyat vasitələrinin sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortasıdır. Bu növ yalnız əmlakın və insan tələfatı riskinin azaldılmasını təmin etməklə deyil, həm də sosial missiyanı yerinə yetirməkdən ibarət olan icbari sığortanın rolu ilə müəyyən edilir.

İcbari sığorta mülkiyyət və həyat itkisi risklərinin azaldılması və ictimai missiyanın yerinə yetirilməsində təminat verir. İcbari sığortanın əsas xüsusiyyətləri bunlardır: sığorta münasibətlərinin qanunvericilik bazası, sığorta münasibətlərinin milli əsasları, icbari təbiət, iştirakın universallığı.

Sığortanın əsas kateqoriyalarının məzmunu və sığorta əlaqələrindəki iştirakçıların tərifləri icbari sığortanın təsnifatına yeni yanaşmalar təyin etməyə imkan verir.

İcbari sığortanın təsnifatını aşağıdakı meyarlara əsasən genişləndirdik: növdən asılı olaraq; sığorta fondunun təşkilati forması üzrə; sığorta növləri üzrə; məcburi dövlət sığortasına məruz qalan sığortalı şəxslər kateqoriyası üzrə; müəyyən edilmiş sığorta dərəcəsi.

Gözlənilməz hadisələr, təbii fəlakətlər, müxtəlif sahələrdə baş verə biləcək müəssisə qəzaları və bədbəxt hadisələrin nəticəsində ölkənin iqtisadiyyatı, həmçinin hüquqi şəxslərin və əhəlinin əmlakına və əmlakın mənafeyinə vurulacaq ziyanın ödənilməsinin təmini, bu məqsədlə büdcə xərcinin azalması, sığortalıların hüquq və mənafeyinə qorunmasına təminatın verilməsi, respublikada sığortanın inkişafı və dünya sığorta sistemində inteqrasiyası prinsipinin sürütlənməsi, həmçinin, sığorta işinə nəzarət işinin güclənməsi məqsədilə sadalanan bu kimi tədbirlərin yerinə yetirilməsi zərurətdir və bunlar böyük səy tələb edir.

İcbari sığortanın başlıca növlərindən biri Avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortasıdır. Bu sığorta növü mexaniki avtonəqliyyat vasitələrinin Respublikamızın ərazisində istifadə olunması nəticəsində fiziki şəxslərin sağlamlığına, həmçinin, fiziki və hüquqi şəxsin əmlakına vurduğu zərərin əvəzinin ödənilməsi məqsədilə tətbiq edilir. Sözü gedən “İcbari sığorta” müqaviləsi 3-cü şəxslərin xeyrinə bağlanmış müqavilə sayılır. Baş vermiş hər hansı yol-nəqliyyat hadisəsi və yaxud başqa sığorta hadisəsi baş verdikdə, “İcbari sığorta” müqaviləsinə istinadən üçüncü şəxslərə (faydalanan şəxslər) dəyən zərərin əvəzini müvafiq sığorta şirkəti ödəməyə borcludur.

İcbari sığortanın növlərində olan daşınmaz əmlakın icbari sığortası daşınmaz əmlakın yanğın və ya digər hadisələr nəticəsində zədələnməsi, məhv olması, yaxud hər hansı formada itkisi ilə bağlı dəyən zərərin əvəzinin ödənilməsi məqsədi ilə tətbiq edilir. Bu sığorta məhsulunun Azərbaycan Respublikasında inkişaf dövrü

“İcbari sığortalar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildikdən sonra başlamışdır.

Hazırda bir çox dünya dövlətlərini sarsıdan qlobal qəzalar və kataklizmlər zamanı daşınmaz əmlak obyektlərinə əhəmiyyətli, çox vaxt yeri doldurulmayacaq zərər vurulur. İnkər etmək olmaz ki, fəlakət xarakterli təbii qüvvələrlə (daşqın, qasırğalar, zəlzələ, sel və s.) yanaşı, insanın həyat fəaliyyəti mühitinin özünün fasiləsiz olaraq dəyişməsi də müxtəlif əlverişsiz amillərin (nüvə materialları, elektromaqnit şüalanması, partlayış təhlükəli maddələr) yaranmasını şərtləndirir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz hadisələr nəticəsində zədələnmiş və yaxud məhv olan əmlakların bərpasına külli miqdarda vəsait tələb olunur. Bu da öz növbəsində vətəndaşlara, o cümlədən, sahibkarlıq fəaliyyətilə məşğul olan kəslərə maliyyə problemi yaradır. Yalnız əvvəlcədən yaradılmış maddi ehtiyatların olması bu və ya digər arzuolunmaz nəticələrin baş verdiyi zaman insanın normal həyat fəaliyyətinin təminatıdır.

Daşınmaz əmlakın istismarı ilə bağlı mülki məsuliyyətin sığortası icbari olan əmlak dedikdə, hüquqi şəxslərin öz fəaliyyətini, o cümlədən, hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslərin sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirməsi üçün istismar etdiyi daşınmaz əmlak olan binalar, tikililər, qurğular, sahələr başa düşülür. (Балабахов И.Т. 2004 с. 18)

Bədbəxt hadisələrdən icbari sığortanın təşkilinin digər tamamlayıcı və ya sosial sığortanı əvəz edən istiqaməti peşə fəaliyyəti öz xidməti vəzifələrini icra edən zaman yüksək bədbəxt hadisə riski ilə bağlı olan dövlət qulluqçularının həyatının və sağlamlığının icbari dövlət sığortasıdır. Onlara aid edilir: hakimlər, prokurorlar, vergi və rüsumlar üzrə Nazirliyin əməkdaşları, hərbi qulluqçular. Dövlət şəxsi sığortası bədbəxt hadisələrdən icbari sığortaya eyni olan riskləri ödəyir:

Sığorta olunanın xidməti vəzifələrini yerinə yetirən zaman baş verən zədələr, şikəstlik, bədən xəsarətləri nəticəsində ölümü və ya əmək qabiliyyətini itirməsi. Dövlət qulluqçularının icbari sığortası qanunvericiliklə tənzimlənir.

Bədbəxt hadisələrdən icbari sığortanın bir istiqaməti də hava, dəmir yolu, su və avtomobil nəqliyyatı ilə şəhərlərarası və turist marşrutları ilə daşınma zamanı sərnişinlərin icbari şəxsi sığortasıdır. Sığorta səfərlə bağlı bədbəxt hadisələr nəticəsində ölüm və ya zədənin və ya bədən xəsarətlərinin alınması riskini ödəyir. Qanunvericiliklə müəyyən edilmişdir: sərnişinin həlak olduğu təqdirdə ödəniləcək maksimum sığorta məbləği, gediş bileti alınan zaman sərnişinlərin ödədiyi sığorta haqqı.

Son zamanlar dövlət sığorta kampaniyalarının icbari sığortanı təmin etmək məqsədi ilə dövlətin unitar müəssisəsi yaradılmışdır. Bunun əsas səbəbi dövlət büdcə vəsaitinin kommersiya sığorta kompaniyalarına cəlb olunmasının icra hakimiyyəti orqanında ciddi müqavimət ilə qarşılaşmasıyla bağlıdır.

Dövlətin şəxsi sığortası, bədbəxt hadisənin icbari sığortasına səbəb olan riskləri təmin edir: xidməti borcu həyata keçirən vaxt sığortalanmış şəxsin zədələnməsi, şikəstlik, bədən xəsarəti almağı nəticəsində əmək qabiliyyətini itirmə və ya vəfat etməsini. (Балабанов И.Т. 2004 s. 18)

FƏSİL II. ÖLKƏMİZDƏ İCBARİ SİĞORTA BAZARININ TƏHLİLİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

2.1. Sosial-iqtisadi münasibətlər sistemində sığorta bazarının qiymətləndirilməsi

Azərbaycanda sığorta sisteminin zəif inkişafı maliyyə, səhiyyə, bank və s. sahələrlə yanaşı, insanların uzunömürlülüyünə də mənfi təsir göstərməkdədir. Bu problemlərə baxmayaraq, sığorta sisteminin problemlərini araşdıran, onun daxili və xarici amillər üzrə qiymətləndirilməsini həyata keçirən, sığorta ilə iqtisadi və sosial sferaların qarşılıqlı əlaqəsini müəyyənləşdirən, bu problemlərin həll yollarını göstərən və həmçinin bu sistemin dayanıqlı inkişafını təmin edəcək təkliflər irəli sürən əsaslı tədqiqatlar aparılmayıb. Bu baxımdan ölkəmizdə bu kimi problemləri həlli yolları kimi tədqiqat layihələri hazırlanmışdır. Bu layihələr ölkəmizdə sığortanın inkişaf imkanlarının təhlili və bu sistemin daha səmərəli modellər əsasında inkişaf etməsi məsələlərini özündə birləşdirir.

Ölkədə sığorta sisteminin tarixi 1991-ci ildən başlamış, 1999-cu ildə sığortanın düzgün qaydada həyata keçirilməsi üçün sığorta fəaliyyəti haqqında qanun qəbul edilmişdi və bu qanun sığortanın inkişaf tempini və düzgün formada həyata keçirilməsini müəyyən etdi. (www.banco.az)

Müasir dövrdə dövlət büdcəsinin formalaşmasını işinin sığorta təşkilatlarının fəaliyyəti ilə sıx bağlıdır. Sığorta sektorunda əldə edilən sığorta ehtiyatları hesabına onların seçimi ilə dövlət qanunveriliciyinə əsasən, dövlət qiymətli kağızların satın alınmasına, bank və digər kredit təşkilatlarında olan depozit hesablarda yerləşdirməsinə, daşınmaz əmlakın alınmasına, qanunvericiliklə qadağa qoyulmamış digər sahələrə investisiya qoyula bilər. Beləliklə, investisiya qoyuluşunun həyata keçirilməsi nəticəsi olaraq investisiya müqaviləsində müəyyən olunan həcmdə gəlir əldə etmək şansı qazanır. Gəlir əldə edilir, bununla da, dövlət büdcəsinə vergi ödəməsinin artımı müşahidə olunur.

Sığortanın müasir dövrdə təşkilinin əsas başlıca cəhəti sığortanın inhisarsızlaşdırılmasıdır. Sığorta işi üzrə tək dövlət sığortası deyil, həmçinin səhmdar cəmiyyət, korporativlər və digər təşkilatlar tərəfindən reallaşdırılan sığorta yaranıb inkişaf etməyə başlayır.

Sığortanın təşkil olunması sığorta edənlərin nizamnamə kapitalının düzgün qaydaya salınması, kimlərin sığorta işini həyata keçirməsi hüququnun əldə etməsi, hansı səhmlər hesabına nizamnamə kapitalının formalaşması təşkilini müqayisə etmək lazımdır. Həmçinin, ölkədə fiziki, yerli hüquqi şəxslərin və sığorta şirkətlərinin yaradıcısı kimi xarici sığortaçıların olması üçün hansı tələblərin yerinə yetirilməsini öyrənmək lazımdır.

Bu gün bazar iqtisadiyyatının vəziyyətində sığorta əməliyyatlarının nizamlanmasında və ona nəzarət olunmasına böyük zərurət var .

Dövlət nizamlanmasının məqsədi sığorta xidmətlər bazarının əlverişli fəaliyyətinə imkan yaratmaq və fərqli təşkilati-hüquqi sığortaçıların fəaliyyəti üçün zəruri imkanın yaranması, sığortalının maraqlarının qorunmasını təmin etməlidir.

Sığorta şirkəti qanunla müəyyən olunmuş, dövlət qeydiyyatından keçən bir qurumdur. SŞ-nin mülkiyyətində əlavə əmlakı, o cümlədən, ödənilmiş (təsisçilər tərəfindən) nizamnamə kapitalı vardır. SŞ-ləri vətəndaşları risklərdən qoruyur və onların iqtisadi maraqlarını qorunması işini təmin edir .

Ölkəmizdə sığorta şirkətlərinin sayı üzrə məhdudiyət qoyulmamışdır. Sığorta fəaliyyəti sahibkarlıq fəaliyyəti olduğundan Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə əsasən fiziki şəxslər və hüquqi şəxslər sahibkarlıqla məşğul olmaq hüququna da malik olur.

Sığorta işinin inkişaf tempi iqtisadiyyatın başqa sahələrinin inkişafı ilə bağlıdır. İqtisadiyyatın başqa sahələri inkişaf etdikcə sığortanın xidmətlərinə də tələb artır, buna görə də, sığorta sahəsinin inkişafına da diqqət ayrılır. O cümlədən, bazar iqtisadiyyatı sığorta şirkətlərinin sayını, işini nizamlayır.

İndi ən vacib problemlərdən biri əhali arasında sığorta şirkətlərinə olan inamın az olması və ya heç olmamasıdır. Bu inamsızlığın səbəblərindən biri sığorta şirkətlərinin sığorta ödənişlərindən yayınmasıdır. Bu vəziyyəti qeyri-sığorta hadisəsi kimi rəsmiləşdirirlər. Bu vəziyyətin başlıca səbəblərindən vətəndaşların sığorta bazarı haqqında məlumatsız olmağıdır. Bunun üçün yeni layihələr, sığorta haqqında inkişaf proqramları tətbiq olunmağa başlanır. Sığorta sektoru öz mövqeyini sığorta bazarında möhkəmləndirib və daha da irəliləyir.

Günümüzdə sığortaya maraq göstərənlər içərisində iri sənaye müəssisələri, xarici investisiyalı müəssisələr, xarici vətəndaşlar daxildir. Azərbaycanda sığortaya maraq ötən illərlə müqayisədə artım müşahidə edilir. Sığorta şirkətləri müasir standartlara əsasən sığorta xidmətləri həyata keçirməklə sığortaya həvəs yaradırlar. Belə ki, sığorta edilən güzəştlər, sığorta ödənişlərinin alınması müqabilində onlara yüksək xidmət mədəniyyəti, vaxtı-vaxtında ödənişlərin verilməsi sığortalılarda sığorta işinə həvəs, maraq və etibar yaradır.

Sığorta şirkətləri hüquqi şəxs olub əsas məqsədi mənfəət götürməkdir. Sığorta şirkətlərindən alınan vəsaitlər iqtisadiyyatın inkişafında vacib olan investisiya resursarı kimi böyük rol oynayır. İnkişaf etmiş ölkələrin sığorta şirkətlərində yığılan kapital bank kapitalından geri qalmır. Son bir neçə il ərzində sığorta şirkətlərinin yığıqları vəsaitlərin artım templəri bunu göstərir.

Sığorta fondunun fəaliyyətinin təşəkkül tapmış ictimai forması sığorta şirkəti sığorta müqavilələrinin və sığorta müqavilələrinin imzalanması və sığorta xidmətlərin reallaşmasının spesifik strukturudur. Sığorta şirkətinin iqtisadi cəhətdən spesifik olması, onun ehtiyatlarının bütövlükdə bir birindən hissə-hissə olmasında, həmçinin ehtiyatların sərbəst dövriyyəsi zamanı özünü göstərir. Sığorta şirkəti iqtisadi sistemdə azad şəkildə fəaliyyət göstərən və istehsal münasibətlərinə müvafiq olaraq formalaşır.

Sığorta şirkətlərinin kapitalında baş verən artımlar onların uğurlu fəaliyyətinin nəticəsidir. Sığortaçıların kapitalının artması sığorta bazarının artımına müsbət təsir göstərmiş olur. 2018-ci ilin nizamnamə kapitalı aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.

Cədvəl 1. 2018-ci il nizamnamə kapitalına görə sığorta şirkətlərinin ardıcılığı

Sığortaçının adı	Nizamnamə kapitalı (manat)
“Paşa Sığorta”	50 000 000
“Xalq Sığorta”	44 709 500
“Paşa Həyat Sığorta”	40 250 000
“AZSIĞORTA”	20 300 000
“AXA MBASK” Sığorta	19 733 738
“İpək Yolu Sığorta”	14 770 000
“Meqa Sığorta”	14 500 000
“Qala Həyat” Sığorta	12 870 000
“AtaSığorta”	12 400 000
“Azərbaycan Sənaye Sığorta”	11 000 000
“A-Qroup Sığorta”	10 005 250
Azərbaycan Respublikası Dövlət Sığorta Kommersiya Şirkəti	9 000 000
“Bakı Sığorta”	8 925 439
“Rəvan Sığorta”	8 900 071
“Qala Sığorta”	8 050 000
“Günay Sığorta”	7 700 000
“Atəşgah Həyat” Sığorta	6 500 000
“Atəşgah” Sığorta	5 008 500
“Amrah Sığorta”	5 000 000

Mənbə: (<https://fed.az/az/news/read/38819>, 2018)

Azərbaycanda yeni sığorta şirkətləri meydana gəlir. Sığorta növləri və formalarının müxtəlifliyi konkret sığorta xidmətlərin seçimi zamanı həm sığorta şirkətlərinə həm də müştərilərə geniş fərsətlər yaradır. Bu sığortanı ən aktiv və dəyişkən sahələrindən biri edir ki, bu zaman gözlənilməz hadisə baş verdiyi zaman minimal xərclərlə zərərin tam ödənilməsini təmin edir.

2.2. Ölkəmizdə icbari sığortanın inkişafının təhlili

Azərbaycan Respublikasında maliyyə sistemində zəif inkişaf edən sahələrdən biri də sığortadır. Sığorta bazarının həcmi ÜDM-nin təxminən 0,8%-ni təşkil edir.

Amma inkişaf etmiş ölkələrdə bu göstəricilər 20%-dən çoxdur. Ölkəmizdə sığorta sisteminin zəif inkişaf etməsinin səbəbi bir tərəfdən əhalinin məlumatlılıq səviyyəsi həddinin aşağı olması, digər bir tərəfdən sığorta şirkətlərinin bir sıra hallarda öz öhdəliklərindən boyun qaçırmaq cəhdləri ilə əlaqədardır.

Ölkəmizdə fəaliyyət göstərən sığorta şirkətlərinin sığorta bazarına əsasən göstəricilərinə diqqət yetirdikdə görürük ki, 2018-ci ildə Respublikada fəaliyyətdə olan iyirmi bir sığorta şirkəti tərəfindən 728 mln. manat sığorta haqqı toplanıb, 240,3 mln. manat məbləğində sığorta ödənişləri həyata keçirilib. (Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi, 2018)

Könüllü sığorta üzrə sığorta haqları 536,2 mln. manat, sığorta ödənişləri isə 172,5 mln. manat təşkil etmişdir. İcbari sığorta üzrə sığorta haqları 191,8 mln. manat, sığorta ödənişləri isə 67.8 milyon manat olmuşdur.

2018-ci ildə il boyu sektor üzrə məcmu sığorta haqqının 73,7%-i könüllü sığorta, 26.3%-i isə icbari sığorta növünün payına düşüb. Sığorta ödənişinin isə 71,8%-i könüllü sığorta, 28,2%-i icbari sığorta növü üzrə formalaşmışdır (cədvəl 2 bax). (Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi, 2018)

Respublikada fəaliyyətdə göstərən sığorta təşkilatları tərəfindən 2019-cu ilin yanvar-mart aylarında 201,2 milyon manat sığorta haqları toplanıb, 46,2 milyon manat miqdarında sığorta ödənişi həyata keçirilmişdir.

2019-cu ilin ilk 3 ayı üzrə 2018-ci ilin ilk 3 ayı ilə müqayisədə sığorta haqları 4,2% (8,1 milyon manat) artmışdır.

Könüllü sığorta üzrə sığorta haqları 130 mln. manat, ödənişlər isə 29.9 mln. manat təşkil etmişdir. İcbari sığorta üzrə sığorta haqları 71,2 milyon manat, ödənişlər isə 16,3 milyon manat olmuşdur. (Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi 2019)

2019-cu il yanvar-mart ayları bu sahə üzrə məcmu sığorta haqqının 64,6%-i könüllü, 35,4%-i isə icbari sığorta növünün payına düşmüşdür. Sığorta

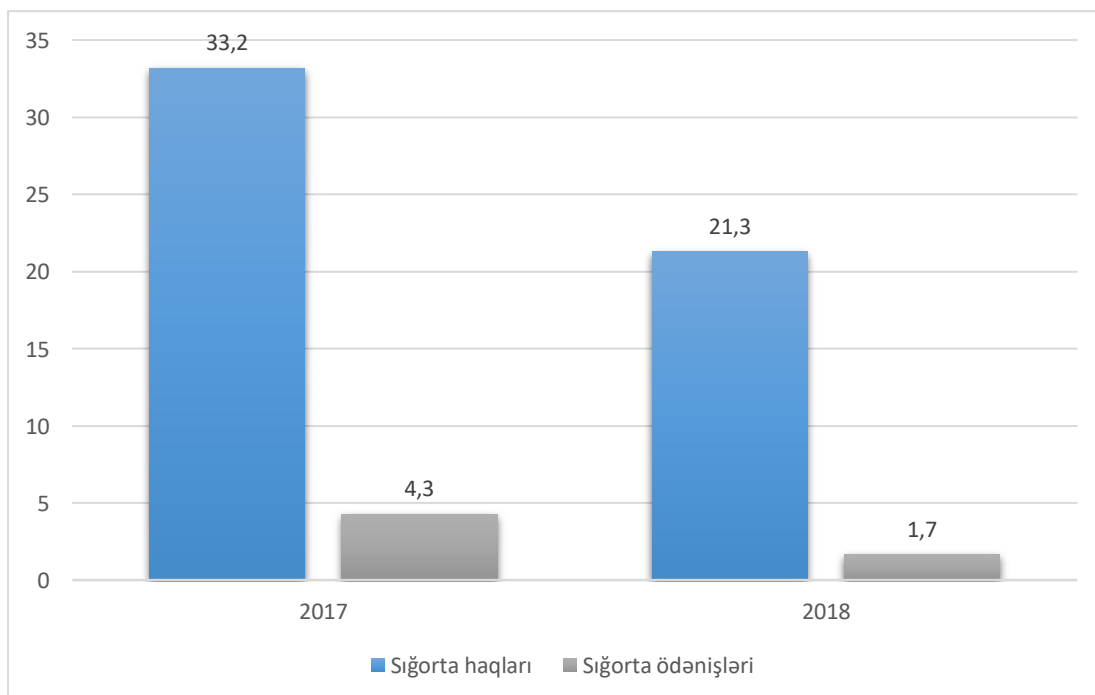
ödənişlərinin 64,7%-i könüllü sığorta, 35,3%-i icbari sığorta növlərinin hesabına formalaşmışdır.

Könüllü sığorta haqlarında artım ötən ilin yanvar-mart ayları ilə müqayisədə 2019cu ilin yanvar-mart ayında tibbi sığorta 19.5% (9.3 mln. manat), icbari sığorta haqlarında isə istehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından sığorta 54.9% (4.6 mln. manat) artıb.

2019-cu ilin yanvar-mart ayları ərzində sığorta şirkəti və sinifi üzrə hesablanmış sığorta haqqı və ödənişinə dair ətraflı aşağıdakı cədvəldə əksini tapmışdır (cədvəl 3 bax). (Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi 2019)

Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının məlumatlarına əsasən, icbari sığorta sinfi üzrə sığorta haqlarının toplanmasında davamlı artım dinamikası müşahidə edilir. İcbari sığorta sinfi üzrə 2017-ci ildə 33,2 milyon manat sığorta haqqı toplanmışdır. Sığorta ödənişi isə 4,3 milyon manat həcmində olmuşdur. 2018-ci ilin I yarımilliyində 21,3 milyon manat sığorta haqqı toplanmış, 1,7 milyon manat həcmində isə sığorta ödənişi olmuşdur.

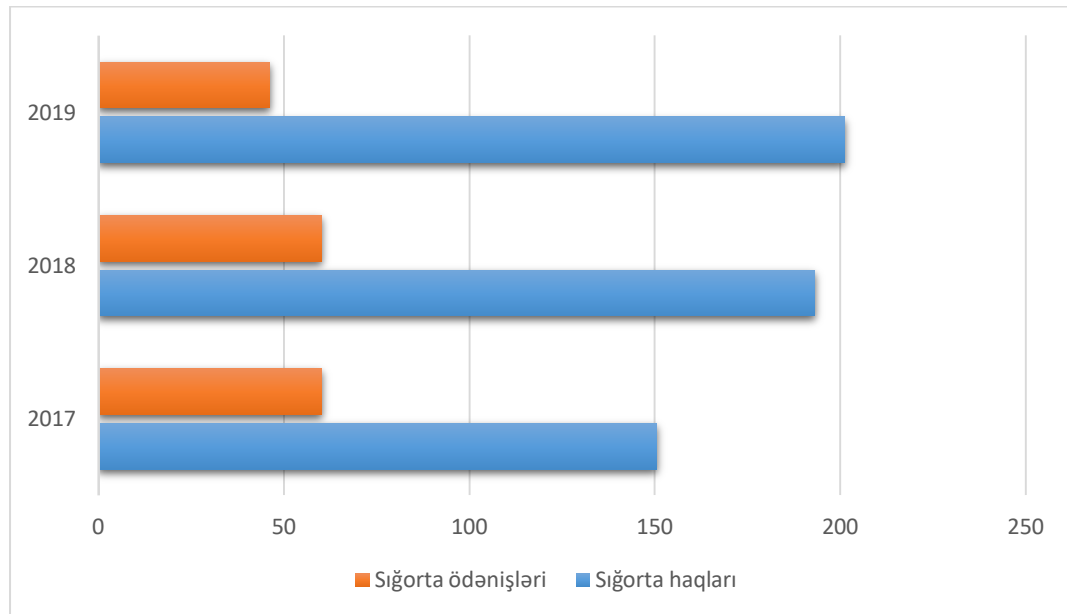
Qrafik 1. 2018-ci sığorta haqları və ödənişləri

Mənbə: (Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası, 2018)

2017, 2018 və 2019-cu illər yanvar-mart ayları üzrə icbari sığorta haqları və sığorta ödənişlərinin müqayisəli dinamikası aşağıdakı qrafikdə aydın formada göstərilmişdir.

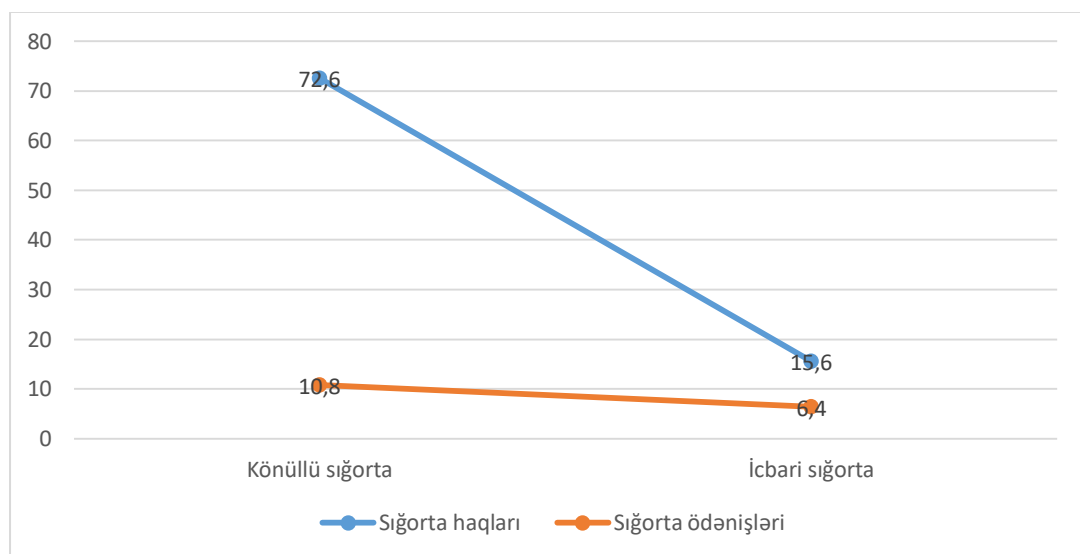
Qrafik 2. 2017-2019-cu illər sığorta haqları və ödənişləri

Mənbə: (Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası 2019)

Könüllü sığorta bazarı üzrə sığorta haqları 72,6 milyon manat, ödənişlər isə 10,8 milyon manat təşkil edib. İcbari sığorta üzrə haqlar 15,6 milyon manat, ödənişlər isə 6,4 milyon manat olub.

Qrafik: 3. Könüllü sığorta və icbari sığortanın təhlili

Mənbə: (Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası. 2018)

2019-cu ilin yanvar ayında sektor üzrə məcmu sığorta haqlarının 82.3%-i könüllü, 17.7%-i isə icbari sığorta növlərinin payına düşüb.

Şəkil 2. 2019-cu ilin ilk ayları Sığorta haqları

Mənbə: (Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi 2019)

Sığorta ödənişlərinin isə 62.8%-i könüllü, 37.2%-i icbari sığorta növləri hesabına formalaşmışdır.

Şəkil 3. 2019-cu ilin ilk ayları Sığorta ödənişləri

Mənbə: (Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi 2019)

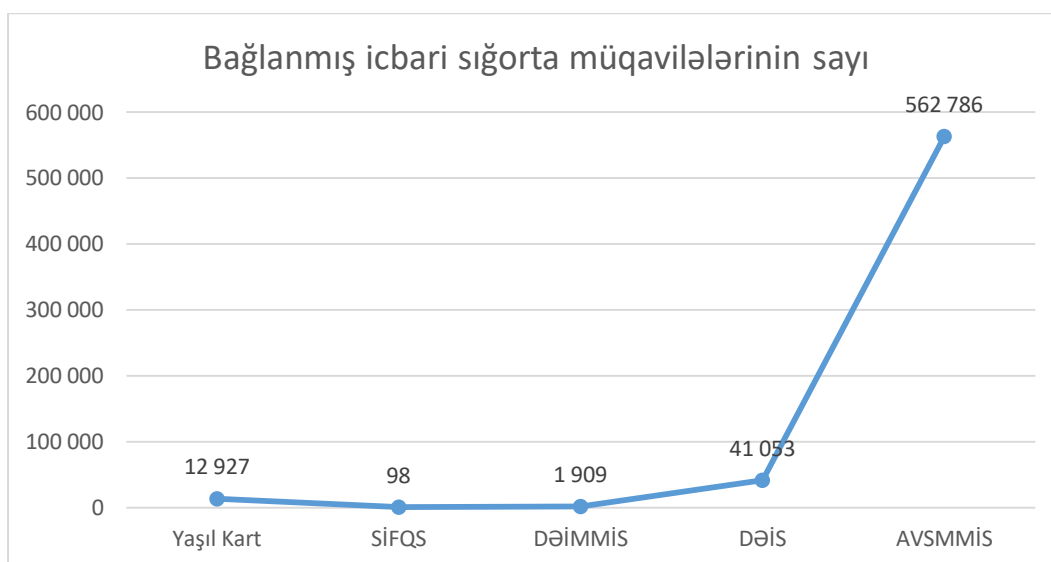
Ölkəmizdə sığorta işinin beynəlxalq standartlar səviyyəsində inkişafı, o cümlədən sığorta xidmətlərinin səviyyəsinin yüksəldilməsi istiqaməti üzrə

Azərbaycan Respublikası MBNP tərəfindən 2018-ci ilin birinci yarımilliyində bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir.

İcbari Sığorta Bürosunun (İSB) məlumatlarına əsasən 2017-ci ilin ilk 6 ayında icbari sığorta növləri üzrə fəaliyyət göstərən sığorta şirkətləri tərəfindən İSB-nin informasiya sistemi vasitəsi ilə 618 773 müqavilə bağlanmışdır. Bu göstərici 2016-cı ilin həmin dövr üçün olan göstəricisindən 571 987 müqavilə (8,18%) çoxdur.

Hesabat dövrü ərzində sığorta növləri üzrə bağlanmış müqavilələrin sayı və məbləği aşağıdakı qrafiklərdə öz əksini tapmışdır:

Qrafik 2. 2017-ci ilin ilk 6 ayında bağlanmış icbari sığorta müqavilələrinin sayı

Mənbə: (<http://isb.az/wp-content/uploads/2015/03/SB-Yar-millik-Hesabat-2017.pdf>)

Hesabat dövrü müddətində bu icbari növlər üzrə sığorta şirkətlərinə daxil olan sığorta haqlarının məbləği 56 748 113 manat təşkil etmişdir. Bu, əvvəlki ilin (2016) eyni dövrü üzrə göstəricidən 58 072 729 manat (2.28%) azdır.

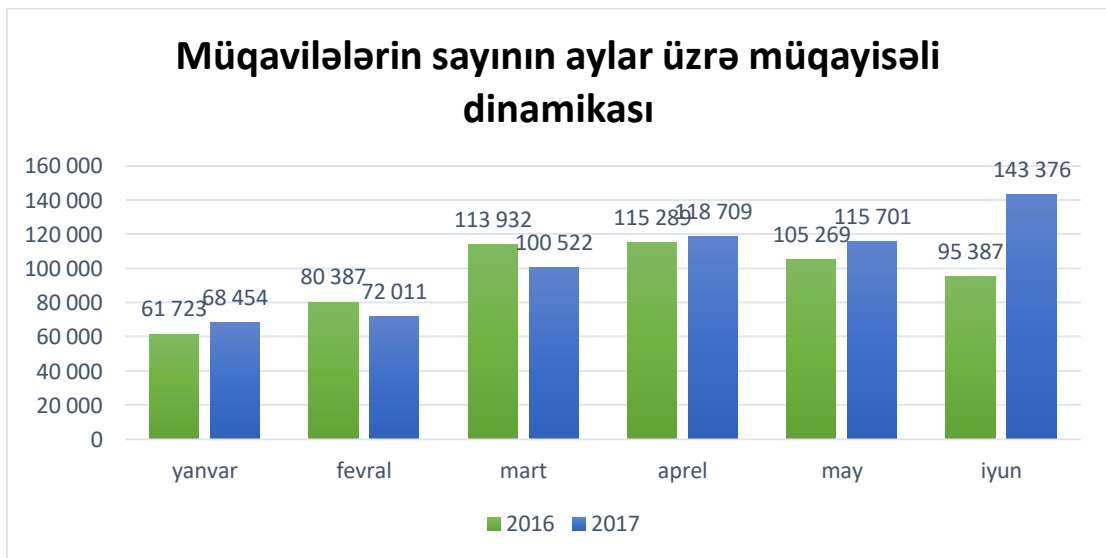
Qrafik 3. 2017-ci ilin ilk 6 ayında icbari növlər üzrə sığorta haqları

Mənbə: (<http://isb.az/wp-content/uploads/2015/03/SB-Yar-millik-Hesabat-2017.pdf>)

Bağlanmış icbari sığorta müqavilələrinin sayının aylar üzrə müqayisəli dinamikası aşağıdakı qrafiklərdə təsvir olunur:

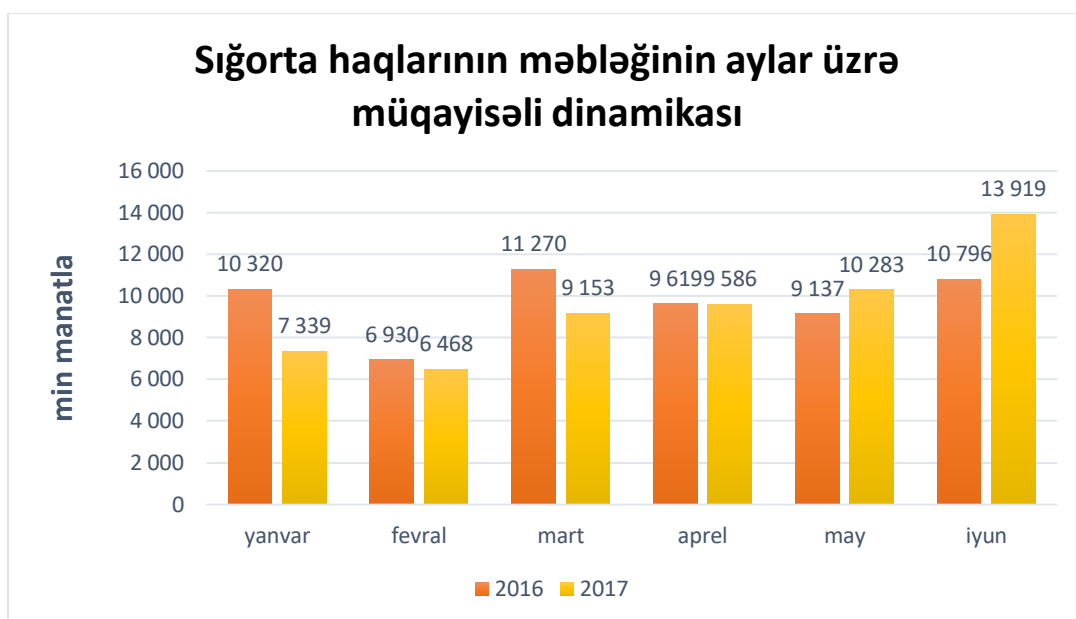
Qrafik 4: 2016-2017-ci illərin ilk 6 ayında bağlanmış icbari sığorta müqavilələrinin sayı

Mənbə: (<http://isb.az/wp-content/uploads/2015/03/SB-Yar-millik-Hesabat-2017.pdf>)

Bağlanmış icbari sığorta haqlarının məbləğinin aylar üzrə müqayisəli dinamikası aşağıdakı qrafiklərdə təsvir olunur:

Qrafik 5: 2016-2017-ci illərin ilk 6 ayında icbari növlər üzrə sığorta haqları

Mənbə: (<http://isb.az/wp-content/uploads/2015/03/SB-Yar-millik-Hesabat-2017.pdf>)

Azərbaycan icbari sığorta sektoru ölkədə ilk icbari növün təşəkkül tapmasından keçən 21 il ərzində özünəməxsus inkişaf yolu keçmişdir. Bu müddət ərzində ölkədə icbari sığortaya dair işlək hüquqi tənzimləyici baza formalaşdırılmış, sistemin fəaliyyəti üçün zəruri olan infrastruktur yaradılmışdır. Bu gün ölkəmizdə icbari sığortalara dair təkmil qanunvericilik bazası, sektorda mərkəzi informasiya sistemi rolunu oynayan İcbari Sığorta Bürosu, bu informasiya sistemində qeydiyyatı aparılan altı icbari sığorta növü üzrə xidmət göstərən 16 sığorta şirkəti və 1000-dən çox sığorta vasitəçisi fəaliyyətdədir.

2017-ci ilin Dövlət Statistika Komitəsinin verdiyi məlumata əsasən ölkə ərazisində icbari sığorta növləri üzrə bağlanmış sığorta müqavilələrinin sayı hesabat dövründə 1044701.0, əvvəlki illə müqayisədə 911841.0, əvvəlki ilin müvafiq dövrünə faizlə nisbəti isə 114.6% təşkil etmişdir. Bunu aşağıdakı cədvəldə aydın şəkildə görə bilərik:

Cədvəl 4. 2017-ci il Sığorta təşkilatları tərəfindən bağlanmış icbari sığorta müqavilələrinin sayı (ədəd)

Hesabat dövründə	Əvvəlki ilin müvafiq dövrü	Əvvəlki ilin müvafiq dövrünə nisbətən,%-lə

1044701.0	911841.0	114.6
-----------	----------	-------

Mənbə: (https://www.stat.gov.az/source/finance/az/bul/Sigorta_yan-sent2017.pdf)

Statistik məlumatlara əsasən, 2018-ci il yanvar-sentyabr aylarında ölkədə fəaliyyətdə olan sığorta şirkətləri tərəfindən İcbari sığorta bazarı haqları 153,6 mln. manat, ödənişlər isə 49,6 mln. manat olmuşdur.

Həyat sığortası üzrə bu göstəricinin 27996 manat sığorta haqları, 2361 manat sığorta ödənişləri təşkil edir.

Qeyri-həyat sığortası üzrə isə bu göstəricilər 125 597 manat sığorta haqları, 47 231 manat isə sığorta ödənişləri təşkil etmişdir.

2018-ci ilin yanvar-sentyabr aylarında sığorta şirkətləri və həmçinin sinifləri üzrə hesablanmış bu sığorta haqqı və ödənişlərə dair ətraflı məlumat aşağıdakı cədvəldə öz əksini tapıb.

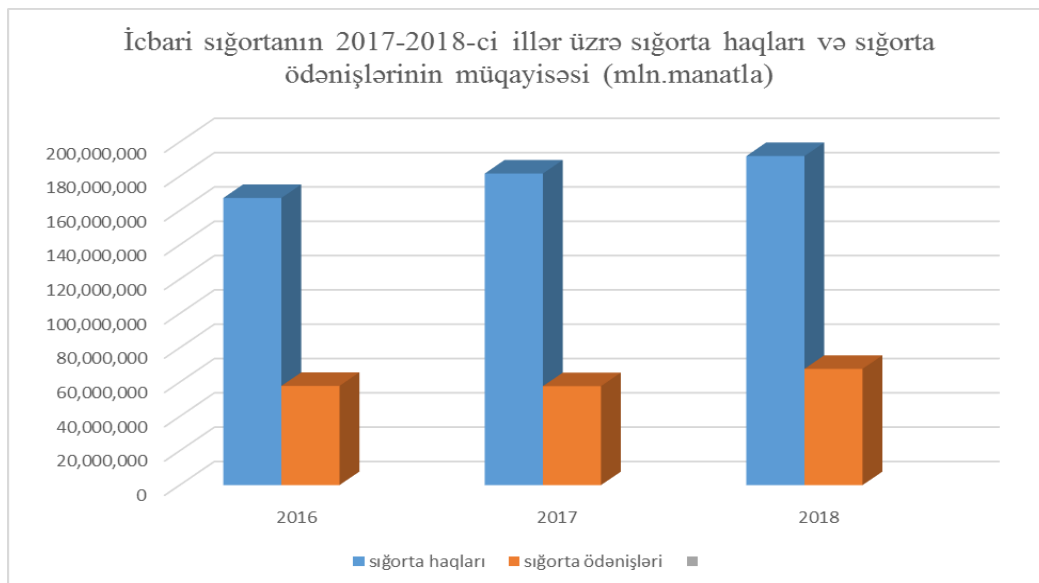
Cədvəl 5. 2018-ci ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində sığorta şirkətləri və sinifləri üzrə hesablanmış icbari sığorta haqları və ödənişləri

Sığortanın növü	Sığorta haqları	Sığorta ödənişləri
İcbari sığorta üzrə - cəmi	153,593.7	49,591.6
o cümlədən		
Həyat sığortası üzrə	27,996.1	2,360.3
İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəliklə nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığortası	27,996.1	2,360.3
Qeyri-həyat sığortası üzrə, o cümlədən	125,597.7	47,231.3
Avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası	72,553.6	38,302.6
Daşınmaz əmlakın icbari sığortası	23,506	2,912.7
Hərbi qulluqçuların dövlət icbari şəxsi sığortası	16,922.3	4,378.2
Məhkəmə və hüquq-mühafizə orqanları işçilərin dövlət icbari şəxsi sığortası	12,172.6	1,565.2
Daşınmaz əmlakın istismarı ilə bağlı mülki məsuliyyətin icbari sığortası	224.5	72.6
Sərnişinlərin icbari fərdi qəza sığortası	89.0	0.0
Digər icbari sığorta növləri	128.8	0.0

Mənbə: (https://www.stat.gov.az/source/finance/az/bul/Sigorta_yan-sent2018.pdf)

2018-ci ildə ölkədə fəaliyyətdə göstərən sığorta şirkətləri tərəfindən İcbari sığorta bazarı üzrə haqlar 191,8 milyon manat, ödənişlər isə 67,8 milyon manat olub. Əvvəlki illərlə müqayisəni aşağıdakı diaqramda aydın şəkildə görmək olar.

Qrafik 6. 2016-2017-2018-ci illərdə icbari sığorta üzrə sığorta haqları və ödənişləri

Mənbə: (<https://www.fimsa.az/az/2019%20sinifler>)

Daşınmaz əmlakın icbari sığortasının sığorta haqları və sığorta ödənişlərinin illər üzrə müqayisəsini verdikdə görürük ki, 2015-ci il statistik məlumatlarına görə: sığorta haqları 17 429 342,22 manat, sığorta ödənişləri 2 414 847,63 manat; 2016-cı ilə görə sığorta haqları 21 653 515,21 manat, sığorta ödənişləri 1 606 366,95 manat; 2017-ci il statistik məlumatlara görə sığorta haqları 19 079 485,08 manat, sığorta ödənişləri 2 353 539,09 manat; 2018-ci il məlumatlarına əsasən isə sığorta haqları 25 196 900,05 manat, sığorta ödənişləri 2 006 841,08 manat miqdarında olmuşdur.

2.3. Avtomobil nəqliyyatı sahiblərinin icbari sığortasının inkişafının təhlili

Tez-tez baş verən, ən riskli hesab olunan və bununla da bir gün ərzində bir şəhərdə onlarla insanın həyatı və əmlakı üçün risk mənbəyi olan avtonəqliyyat vasitələrindən istifadə nəticəsində başqa şəxslərə vurula biləcək zərərlərin

sığortalanması demək olar ki, bütün dünyada məcburidir. Məcburiliyi, həmçinin əsas şərtləri qanunvericilikdə nəzərdə tutulan sığorta növləri icbari sığortalar hesab edilir.

AVSMMİS (Avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərini mülki məsuliyyətinin icbari sığortası) mexaniki avtonəqliyyat vasitələrinin Respublika ərazisində istifadə edilməsi nəticəsində fiziki şəxslərin sağlamlığına və həmçinin, fiziki və hüquqi şəxslərin əmlakına vurulan zərərlərin əvəzinin ödənməsi məqsədilə tətbiq edilir. Sözü gedən “İcbari sığorta” müqaviləsinin üçüncü şəxslərin xeyrinə bağlanmış müqavilə sayılır. Belə ki, baş verən istənilən yol-nəqliyyat hadisəsi və ya digər sığorta hadisəsi baş verdikdə, “İcbari sığorta” müqaviləsinə istinadən üçüncü şəxslərə (faydalanan şəxslər) dəyən zərərin əvəzini müvafiq sığorta şirkətləri ödəməyə borcludurlar. (“İcbari sığortalar haqqında” Qanun. 2011)

Avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası mexaniki avtonəqliyyat vasitələrinin Azərbaycan Respublikasının ərazisində istifadəsi nəticəsində fiziki şəxslərin sağlamlığına, eləcə də, fiziki və hüquqi şəxslərin əmlakına vurduğu zərərlərin əvəzinin ödənilməsi məqsədi ilə tətbiq edilir. Sözügedən “İcbari sığorta” müqaviləsi 3-cü şəxslərin xeyrinə bağlanmış müqavilə sayılır. Belə ki, baş verən hər hansı yol-nəqliyyat hadisəsi və ya digər sığorta hadisəsi baş verdikdə, “İcbari sığorta” müqaviləsinə istinadən 3-cü şəxslərə (faydalanan şəxslər) dəymiş zərərin əvəzini müvafiq sığorta şirkəti ödəməyə borcludur. (“İcbari sığortalar haqqında” Qanun. 2011)

Sığortalı şəxslərin bəziləri avtonəqliyyat vasitəsi sahibinin mülki məsuliyyətinin “İcbari sığorta” müqaviləsinə, “Kasko” müqaviləsi kimi anlayırlar. Sığortalı şəxs sığorta hadisəsi baş verdikdə öz mülkiyyətindəki avtomobilinə dəyən ziyanın əvəzini “İcbari sığorta” müqaviləsinə görə alacağını fikirləşir və bununla əlaqədar həmçinin məhkəməyə iddia ilə müraciətdə edir. Yəni də qeyd edək ki, “İcbari sığorta” müqaviləsilə sığortalı şəxsin öz mülkiyyətindəki avtomobil sığortalanmır. (“İcbari sığortalar haqqında” Qanun. 2011)

“Mülkiyyətində avtonəqliyyat vasitəsi olan və ya avtonəqliyyat vasitəsinə şərti sahibliyi yerinə yetirən, yəni onu icarəyə götürən və ya etibarnamə əsasında idarə

edən, yaxud da digər qanuni əsasla istismar edən şəxslər “İcbari sığortalar haqqında” qanun üzrə avtonəqliyyat vasitəsinin sahibi hesab edilirlər.”

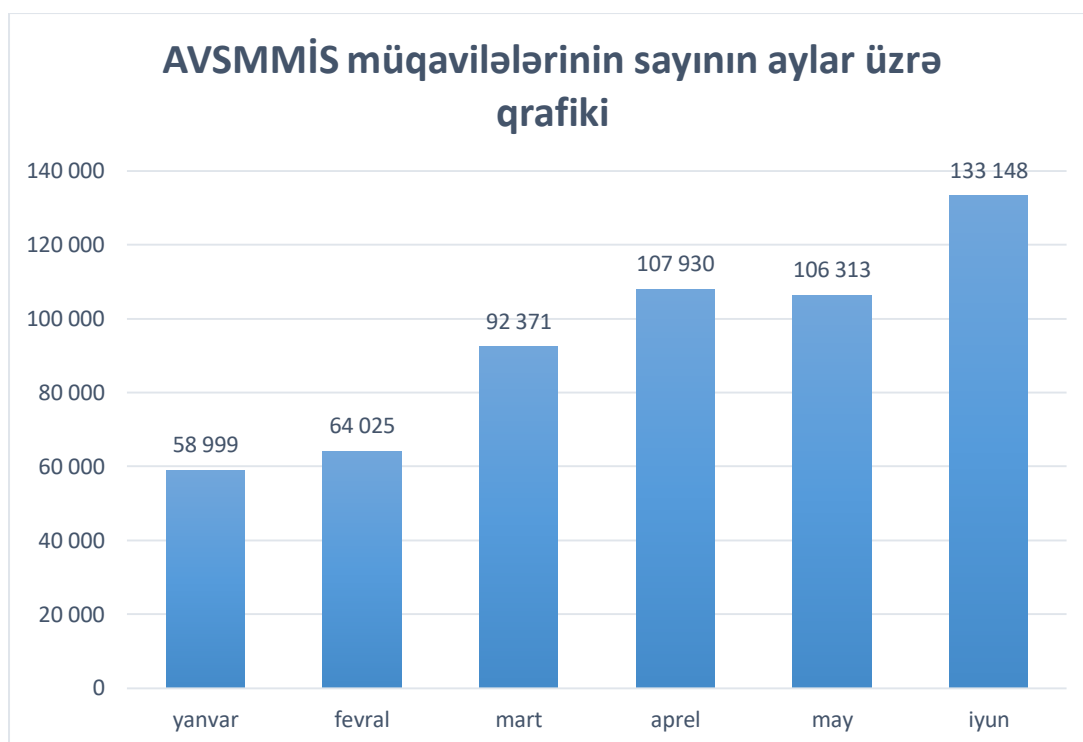
İcbari sığorta müqaviləsinin tərəfi olmayan, sığortalı şəxsin və yaxud sığorta olunan şəxsin hərəkəti və ya hərəkətsizliyi nəticəsində zərər çəkmiş şəxslər, həmçinin avtonəqliyyat vasitəsində olan sərnişinlər, onlar öldüyü halda, ailə üzvləri üçüncü şəxs sayılır. Adı çəkilmiş şəxslər sığorta hadisəsi nəticəsinə dəyən zərərin əvəzinin alma hüququ olan şəxslərdir. Qeyd edək ki, sığortalının və ya sığorta olunanın ailə üzvləri üçüncü şəxs sayıla bilməz.

Fiziki şəxslərin sağlamlığına dəymiş ziyana əsasən sığorta məbləği bir hadisə üzrə 50 000 manatdan çox olmamaq şərti ilə, bir fiziki şəxsin sağlamlığına dəymiş zərər üzrə 5 000 manat, 3-cü şəxslərin əmlakına dəyən zərər üzrə 5 000 manatdan çox olmamaq şərti ilə sığorta ödənişləri həyata keçirilə bilər.

İSB-dən aldığımız məlumatlar əsasında 2017-ci ilin ilk 6 ayında AVSMMİS üzrə statistik məlumatlara nəzər yetirək. Belə ki, ilin ilk 6 ayında sığorta şirkətləri tərəfindən 562 786 müqavilə bağlanmışdır (2016-cı ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 6,96% artım).

Hesabat dövründə bağlanan müqavilələrin sayının və toplanmış sığorta haqlarının məbləğinin aylar üzrə dinamikası aşağıdakı qrafiklərdə təsvir olunub:

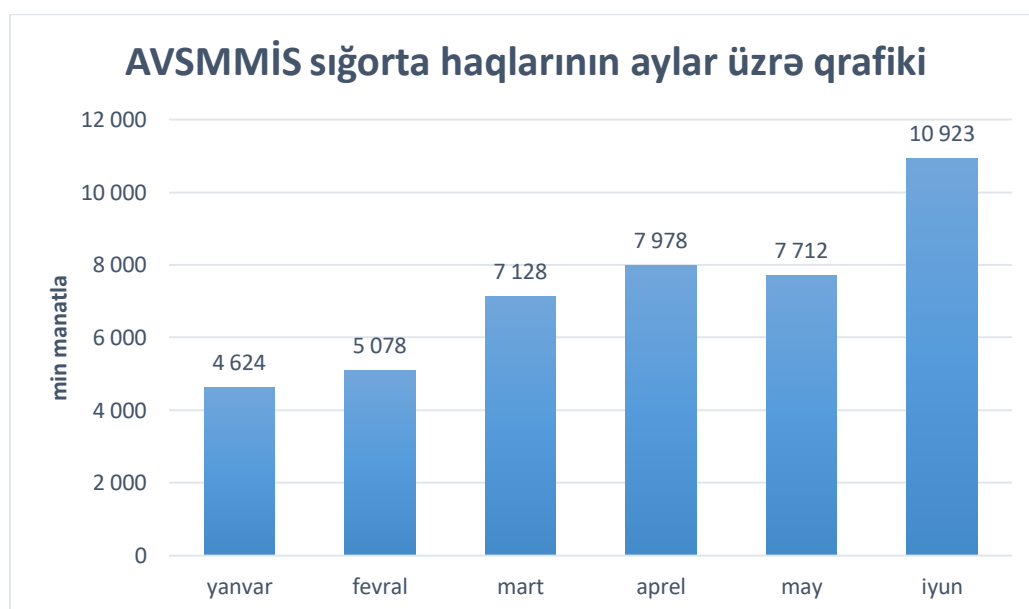
Qrafik 7. 2017-ci il AVSMMİS bağlanmış sığorta müqavilələri

Mənbə: (https://www.stat.gov.az/source/finance/az/bul/Sigorta_yan-mart2017.pdf)

Həmin ilin ilk 6 ayında AVSMMİS üzrə 43 436 548 manat sığorta haqları (2016-cı ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 3,06% artım) toplanmışdır.

Qrafik 8. 2017-ci il AVSMMİS sığorta haqlarının qrafiki

Mənbə: (https://www.stat.gov.az/source/finance/az/bul/Sigorta_yan-sent2017.pdf)

Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasından alınmış məlumatlar əsasında deyə bilərik ki, 2018-ci il avtonəqliyyat vasitələri sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası üzrə yığım və ödənişlərinə nəzər saldıqda aşağıdakı diaqramdan da

göründüyü kimi bu bölgü 64% sığorta haqları, 36% isə sığorta ödənişləri kimi qeyd edilmişdir.

Şəkil 4. 2018-ci il AVSMMİS üzrə yığım və ödənişlər

Mənbə: (<https://www.fimsa.az/az/sigortachilar/2018>)

Müasir dövrdə bu sahədə bir çox yeniliklər baş vermişdir. Bu yeniliklərdən biri müştərinin sığorta şirkətinin hər hansı bir nümayəndəliyilə kontakt qurmadan, ödəniş terminalında bəzi məlumatları daxil etmək ilə öz avtomobilini sığortalaya biləcəkləridir. Bu yenilik həm sığorta şirkəti, həm də müştəriyə vaxt qazandırmaqdadır. Avtomobilin sığorta edilməsi isə çox asan başa gələcək. Terminalda müştəri ödəniş etdikdən sonra bu barədə sığorta şirkətinə məlumat daxil olur. Və sığorta şəhadətnaməsi ünvana çatdırılır.

Hal-hazırda bu sistemdən bir sığorta şirkəti istifadə edir. Ancaq bu sistemdən istifadə edərək sığorta şirkətləri müəyyən zaman daxilində əvvəlki sistemlə bir sığorta polisi imzaladığı zaman bu sistemlə bir neçə sığorta müqaviləsi bağlaya bilər.

Avtomobil sığortası sahəsində daha bir yeniliyi “PAŞA Sığorta” Şirkəti etmişdir. O, avtomobil sığortası üzrə yeni “PASHA LADIES” məhsulunu sığorta bazarına təqdim etmişdir. Bu məhsulun digər sığorta məhsullarından fərqləndirici xüsusiyyəti 10 mln. əhalisi olan ölkədə çoxluq təşkil edən qadınları düşünərək yaradılmasıdır.

Sığorta xidmətinin istehlak dəyərinin təkmilləşdirilməsi sahəsində əsas məsələlərdən biri də “Yaşıl kart” sistemidir. Azərbaycan "Yaşıl kart" beynəlxalq sisteminə 2016-cı ildən üzv olmuş və bu yolla milli bazarın nəqliyyat vast si sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortasının beynəlxalq miqyasda tanınmasına v  qəbul edilməsinə nail olunmuşdur. (www.banco.az)

FƏSİL III. DAVAMLI İQTİSADI İNKİŞAF ŞƏRAİTİNDƏ İCBARİ SİĞORTANIN İNKİŞAFI PERSPEKTİVLƏRİ

3.1. İcbari sığorta sisteminin inkişafı üzrə xarici təcrübə

İcbari sığortada fiziki şəxslərin istehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından sığortalayır. Bu sığorta növü əhəmiyyətli hesab olunan sahələrdə çalışan şəxslərə dəyəcək maddi və fiziki zərərlərlə bağlı risklərin azaldılması üçün nəzərdə tutulan sığorta növüdür.

Hal-hazırda dünya sığorta bazarında qloballaşma meyli güclənir. Sığorta bazarında qloballaşmanın əsasını beynəlxalq maliyyə axınının hərəkəti, xarici ticarətin genişlənməsi, təkrarsığorta xidmətləri bazarının adekvat inkişafı virtual iqtisadiyyatın çevik seqmentinə çevrilməsi təşkil edir.

Dünya sığorta bazarında sığorta məlumatlarına görə, icbari sığortalar aşağıdakılardır:

- Avtonəqliyyat sığortası
- İşəgötürənin məsuliyyəti (Böyük Britaniyada icbari)
- Məhsul məsuliyyəti (Böyük Britaniyada icbari)
- tibbi cihaz istehsalçıları üçün məsuliyyət sığortası (tibbi cihaz istehsalçıları)
- Sərnişinlərin məsuliyyətinin sığortası
- Aviasiya sığortası
- Nüvə riskləri məsuliyyət sığortası
- Dəniz gölü və məsuliyyəti
- Təbii fəlakət sığortası (İsveçrə, Fransa, Norveç və İspaniyada icbari)

İcbari sığorta sahəsində bir neçə dövlətdə necə tətbiq olunmasına nəzər yetirək:

Rusiya

Rusiya Federasiyasının icbari sığortası federal qanunvericiliyin qaydaları və qaydalarına əsasən fəaliyyət göstərir. Fərdi qanunlar qəbul edilir və bunlar hər bir mövcud sığorta seqmenti üçün keçərlidir. Bu cür qanunvericilik aktları sığorta məbləğinin, onun minimum məbləğinin, habelə ayrıca sığorta prosesinin subyektlərinin və obyektlərinin siyahısını müəyyənləşdirmək qaydasını müəyyən edir. İcbari sığorta sığortalı hesabına dövlət büdcəsinin növlərindən biri kimi büdcə vəsaitləri hesabına həyata keçirilir. İcbari tibbi və pensiya sığortası Rusiyada icbari sığorta sisteminin tərkib hissəsidir. (Балабанов И.Т. 2004 s. 18)

Fransa

Fransada ictimai tibbi sığortası icbaridir və əhalinin 89% -ni əhatə edir. 2006-cı ildə hər bir sığortaçı xəstəlik müalicəsinin ödənilməsi üçün təxminən 1890 avro ödəmiş, 2009-cu ildə isə ümumi ödənişlər 138,4 milyard avroya bərabər olmuşdur. Carte Vitale icbari sağlamlıq sığortası kartı 5 vəziyyətdə keçərlidir: xəstəlik, sənaye qəzası, peşə xəstəliyi, hamiləlik və doğuş, əlilliyi.

İşdə qəza baş verərsə, xərclərin 100% -i əhatə olunur, digər hallarda isə 75% -i kompensasiya edilir, qalan hissəsi isə xəstə tərəfindən ödənilir. Bu universal prinsip, həkim müayinəsinə ödəniş verərkən və bir aptekdə dərman alarkən və diaqnostik müayinələrdən və prosedurlardan keçərkən də tətbiq edilir.

Yaponiya

Hazırda Yaponiyada da icbari sığorta sistemindən istifadə edilir və bu ölkədə yaşayan vətəndaşlar sığortanın müxtəlif formaları ilə təmin edilməlidir. Burada aşağıdakı tibbi təhlükəsizlik sistemi mövcuddur:

1. Şirkət və ofisdə işləyən insanlar üçün “Sosial sığorta sistemi”
2. Yerdə qalan əhali üçün “Milli tibbi sığorta sistemi”

Qanunvericilik əsasında, Yaponiyada sosial sığorta sistemi şirkətin aşağıdakı işçilərinə şamil edilir: (L.Əliyeva. 2011 s. 113)

-Ərizə ilə müraciət edən və ilkin ödənişləri edən. Bu ödənişlər işçinin işlədiyi şirkət tərəfindən müraciət edilməklə işçinin öz əmək haqqından çıxılır.

-Sığorta olunan fərd tərəfindən ödənilməli olan tibbi müavinət (ödəniş). Qaydaya görə, sığorta olunan özü 20%, xəstəxanaya qəbul edilən ailə üzvləri 20%, xəstəxanaya kənar xəstə kimi müraciət edən ailə üzvləri isə 30% əlavə ödəniş edir.

Türkiyə

Türkiyədə icbari sığortalarda sığortalılıq nisbəti olduqca aşağıdır. Ölkədə sığortanın məzənnəsi, icbari avtonəqliyyat sığortası sahəsindəki payı 80%, zəlzələlərin icbari sığortası isə 38% təşkil edir. Türkiyədə 12 sahədə icbari sığorta tətbiqi var. Nəqliyyat vasitələrinin xaricə aparılması üçün lazım olan yaşıl kart təhlükəsizliyi ilə birlikdə bu rəqəm 13-dür. (E. İbrahimov 2017. s. 25)

Dünyada sığorta sisteminin əhəmiyyəti çox yüksəkdir. Çünki o insanları itkidən, təhlükədən qoruyur. Risk paylaşımı və risk köçürülmələri müasir iqtisadiyyatımızın vacib aspektlərindəndir. Özəl sığorta bazarları və sosial sığorta proqramları zamanla rifahın yaxşılaşdırılmasında təsirli rol oynamışdır. Sığorta bir çox sığortalanmış müəssisələrdən bir hissəsində baş verə biləcək zərərləri ödəmək üçün vəsaitlərin birləşdirilməsini nəzərdə tutur. Sığortalı müəssisələr bu səbəbdən riskdən qorunur və ödəniş hadisənin baş vermə tezliyindən və şiddətindən asılıdır. Ola biləcək hadisələrə qarşı sığorta edə bilmək üçün, sığorta olunacaq risklər müəyyən xüsusiyyətlərə cavab verməlidir. Sığortalanma maliyyə vasitəçisi kimi ticari müəssisədir və maliyyə xidmətləri sənayesinin böyük bir hissəsidir, lakin fərdi şəxslər gələcəkdə baş verə biləcək zərərləri üçün pul qənaət etməklə özünü sığortalaya bilirlər. Xüsusi şirkətlər tərəfindən sığortalana bilən risk adətən ümumi xüsusiyyətləri bölüşür: (N.Seyidov. 2003 s. 98)

1. Oxşar məruz qalma vahidlərinin sayı: Sığorta resursları birləşdirildikdə sığorta siyasətinin əksəriyyəti böyük sığortaçılardan, qanunlardan istifadə etməyə imkan verir, belə ki, fərdi üzvləri üçün böyük zərərlər nəzərdə tutulur. İstisnalara əsasən Londonun Lloyd, aktyorların həyatını və ya sağlamlığını, idmançıların və

digər məşhur şəxslərin sığortası ilə məşhurdur. Lakin, bütün məruz qalmalar xüsusi fərqlərə sahib olacaq və bu fərqli mükafat dərəcələrinə səbəb ola bilər.

2. Müəyyən zərərlər: Zərər bilinən bir vaxtda, bilinən yerdə və bilinən bir səbəbdən baş verir. Klassik bir nümunəyə nəzər yetirək, həyat sığortası siyasətində sığorta olunan insanın ölümüdür. Yanğın, avtomobil qəzaları və işçi yaralanmaları bu meyarla asanlıqla cavab verə bilər. Digər itki növləri yalnız nəzəriyyədə qəti ola bilər. Peşə xəstəliyi, məsələn, müəyyən bir vaxt, yer və ya səbəb müəyyən edilə bilməyən zərərli şəraitə uzun müddətli təsir göstərə bilər. İdeal olaraq, zərərin vaxtı, yeri və səbəbi kifayət qədər məlumatlı ağıllı şəxsin bütün üç elementi obyektiv şəkildə yoxlaya biləcəyi qədər aydın olmalıdır. (N.Seyidov. 2003 s. 98)

3. Təsadüfi zərərlər: İddianın tətikləyici tərəfini təşkil edən hadisə, sığortalı və ya ən azından sığorta benefisiarının nəzarəti xaricində olmalıdır. Zərər, yalnız dəyəri üçün bir fürsət olduğu bir hadisə nəticəsində ortaya çıxanlar aydın olmalıdır. Adi biznes riskləri və ya hətta lotereya bileti alması kimi möhtəkir elementləri olan hadisələr ümumiyyətlə sığortalanmır.

4. Böyük itki: Zərərin ölçüsü sığortaçının perspektivindən nəzərə alınmalıdır. Sığorta haqları həm gözlənilən xərclərini, həm də siyasətin tənzimlənməsi və idarə edilməsini, zərərlərin düzəldilməsini və sığortaçının iddia haqqını ödəyə biləcəyini əsaslandırmaq üçün lazım olan kapitalın saxlanılmasını təmin etməlidir. Kiçik itkilər üçün sonrakı xərclər gözlənilən zərərin dəyərindən bir neçə dəfə artıq ola bilər. Təklif olunan qorunma alıcının real dəyəri olmadığı təqdirdə bu cür məsrəflərin ödənilməsində heç bir məna yoxdur.

5. Səmərəli mükafat: Sığortalanmış hadisənin baş vermə ehtimalı çox yüksəkdirsə və ya hadisənin qiyməti böyükdürsə, nəticədə əldə olunan mükafat təklif olunan müdafiə məbləğinə nisbətən böyük olarsa, o zaman təklif olunan belə sığortanın alınması mümkün deyil. Bundan əlavə, mühasibat peşəsi rəsmi olaraq maliyyə mühasibat uçotu standartlarını tanıdığından, mükafat çox ola bilməz, çünki sığortaçı üçün əhəmiyyətli bir şansın yaranma ehtimalı yoxdur. Əgər belə bir itki yoxdursa, onda əməliyyatlar sığortanın forması ola bilər, lakin maddəsi ola bilməz.

6. Hesablanabilən zərər: Rəsmi olaraq hesablanmazsa, ən azı qiymətləndirilə bilən iki element vardır: itki ehtimalı və xidmətçi xərcləri. Zərər ehtimalı ümumiyyətlə empirik yolla həyata keçirilir, və əqidəli şəxs xərclərin, sığortanın bir nüsxəsinin və məqsəduyğunluğu müəyyənləşdirmək üçün göstərilən iddia ilə bağlı zərərin sübutuna yetirilməsinə sahib bacarığa və iddia nəticəsində əldə edilə bilən zərərin məbləğinin obyektiv qiymətləndirilməsi bacarığına sahib olmalıdır.

7. Fəlakət dərəcədə böyük itkilərə məruz qalma riski: Sığortalı zərərlər, ideal olaraq müstəqil və qeyri-fəlakətlidir, yəni zərərlər birbaşa baş vermir və fərdi zərərlər sığortaçını iflas etdirmək üçün kifayət qədər ağır deyil; sığortaçılar tək bir hadisə ilə bağlı zərərinə, onların kapital bazasının kiçik bir hissəsini məhdudlaşdırmağı seçə bilirlər. Kapital, qasırga zonalarında sığortaçıların zəlzələ sığortası, eləcə də külək sığortası satma qabiliyyətini məhdudlaşdırır. ABŞ-da daşqın riski federal hökumət tərəfindən sığortalanır. Ticarətdə yanğın təhlükəsizliyində, ümumi müfəssəl dəyərin hər hansı fərdi sığortaçının kapital qoyuluşundan daha yaxşı olan xassələrini tapmaq mümkündür. Bu xüsusiyyətlər ümumiyyətlə bir neçə sığortaçı arasında bölüşdürülür və ya təkrarsığorta bazarında riskləri birləşdirən tək sığortaçı tərəfindən yerinə yetirilir.

Sığorta sistemi inkişaf etmiş ölkələrdə xidmət sektorunun əsas hissəsidir. İnkişaf etmiş ölkələr böyük sığorta bazarlarına malikdirlər. Bu ölkələrdə sığorta haqları çox yüksəkdir.

Son illərdə nəzərə alınan və qəbul edilməsi ehtimal edilən sığorta sənədləri müəyyən əminliklə deməyə imkan verir ki, bəzi icbari sığorta növləri xeyli inkişaf edəcək. Onlara qanunla həyata keçirilən sığortanı (icbari) aid etmək olar. Hazırda tətbiq edilənlərdən sərnişinlərin icbari sığortası, daşınmaz əmlakın icbari sığortasını istismar edən təşkilatların mülki məsuliyyətinin sığortası və digərlərini aid etmək olar. Sərnişinlərin icbari sığortası sərnişin daşınması zamanı həyata keçirilir. Bu sığorta növü sığorta edənin razılığını tələb etmir və onun üçün nəzərə çarpmayacaq

şəkildə həyata keçirilir, çünki sığorta tarifi ayrı sətir ayrılmadan gediş dəyərində daxil edilir.

Vəziyyətlərin kifayət qədər əlverişli getdiyi zamanı (iqtisadiyyatın stabilliyi, əhalinin gəlirlərinin və hüquq mədəniyyətinin yüksək səviyyəsi) vətəndaşların şəxsi əmlakının və hüquqi şəxslərin əmlakının sığortası kimi sığorta növlərinin inkişafını təklif etmək olar. Bu sığorta növünün perspektivini əmlak sığortasının həcmələrinin müşahidə edilən genişlənməsi və artım tendensiyasını təyin edir. Əmlak sığortasının artımını qismən əsas vəsaitlərin və digər əmlakın dəyərində artması ilə izah etmək olar. Lakin digər obyektiv səbəblər də vardır.

Məsələn, bu gün, özünə hörmət edən icarəverən əmlakın icarəyə verilməsi zamanı icarə müqaviləsinə icbari qaydada verilən əmlakın sığorta şərtini daxil edir. Lakin istehsal ilə, əsas fondların istismarı ilə, oddan müdafiə ilə bağlı olan çoxsaylı risklərin sığorta səviyyəsi bu gün həddən artıq aşağı olaraq qalır. Şərti müqayisə göstərir ki, sığorta hüquqi şəxslərin bütün əmlakının 7 % az hissəsini əhatə edir.

Bədbəxt hadisələrdən sığorta ənənəvi həyat sığortası növüdür, onun məzmunu son illərdə ölümcül təhlükəli xəstəliklərdən sığorta şəklində əlavə sığorta örtüyünün daxil edilməsi hesabına dəyişmişdir, beləliklə, bu növün tam müasir adı xəstəliklərdən və bədbəxt hadisələrdən sığortadır.

Bədbəxt hadisələrdən sığortanın əsas məqsədi sığorta olunanın bədbəxt hadisə və ya xəstəliyin baş verməsi nəticəsində sağlamlığına və həyatına dəymiş zərərin ödənilməsidir. Bədbəxt hadisələrdən sığorta təcrübəsi göstərir ki, o vahid sosial – iqtisadi məzmunu saxlamaqla müxtəlif formalarda həyata keçirilə bilər. Bədbəxt hadisələrdən sığorta qanunla həyata keçirilən icbari və ya kommersion əsasında həyata keçirilən könüllü ola bilər. Bədbəxt hadisələrdən icbari sığorta üç istiqamət üzrə həyata keçirilir.

Bədbəxt hadisələrdən icbari sığorta sosial sığorta sisteminin elementlərindən biridir və istehsalat zədələri və peşə xəstəlikləri risklərini ödəyir. Onun təsir sahəsi iş yerində və ya iş zamanı baş verən bədbəxt hadisələrin nəticələri ilə məhdudlaşır (işə

gedərkən və işdən gələrkən yolda olduğu vaxt da daxil olmaqla). Bu sığorta növünün əhəmiyyətli xüsusiyyəti odur ki, sığorta ödənişlərini tamamilə işəgötürən ödəyir. Rusiyada bədbəxt hadisələrdən icbari sığorta “İstehsalatda bədbəxt hadisələrdən və peşə xəstəliklərindən icbari sığorta haqqında” Qanunla və ona qanuni aktlarla tənzimlənir. (“İcbari sığortalar haqqında” Qanun. 2011)

Bədbəxt hadisələrdən icbari sığortanın təşkilinin digər tamamlayıcı və ya sosial sığortanı əvəz edən istiqaməti peşə fəaliyyəti öz xidməti vəzifələrini icra edən zaman yüksək bədbəxt hadisə riski ilə bağlı olan dövlət qulluqçularının həyatının və sağlamlığının icbari dövlət sığortasıdır. Onlara aid edilir: hakimlər, prokurorlar, vergi və rüsumlar üzrə Nazirliyin əməkdaşları, hərbi qulluqçular. Dövlət şəxsi sığortası bədbəxt hadisələrdən icbari sığortaya eyni olan riskləri ödəyir: (N.N.Xudiyev. 2003 s. 102)

Sığorta olunanın xidməti vəzifələrini yerinə yetirən zaman baş verən zədələr, şikəstlik, bədən xəsarətləri nəticəsində ölümü və ya əmək qabiliyyətini itirməsi. Dövlət qulluqçularının icbari sığortası qanunvericiliklə tənzimlənir.

Bədbəxt hadisələrdən icbari sığortanın üçüncü istiqaməti hava, dəmir yolu, su və avtomobil nəqliyyatı ilə şəhərlərarası və turist marşrutları ilə daşınma zamanı sənişinlərin icbari şəxsi sığortasıdır. Sığorta səfərlə bağlı bədbəxt hadisələr nəticəsində ölüm və ya zədənin və ya bədən xəsarətlərinin alınması riskini ödəyir. Qanunvericiliklə müəyyən edilmişdir: sənişinin həlak olduğu təqdirdə ödəniləcək maksimum sığorta məbləği, gediş bileti alınan zaman sənişinlərin ödədiyi sığorta haqqı. (N.N.Xudiyev. 2003 s. 103)

Fərdi sığorta müqaviləsi fiziki şəxs tərəfindən bağlanır və onun qüvvəsi əsasən sığorta edənə və onun ailə üzvlərinə şamil edilir. Kollektiv sığorta müqaviləsinə əsasən sığorta edən hüquqi şəxsdir, sığorta olunanlar isə fiziki şəxslərdir, onların həyat və sağlamlığında sığorta edənin maddi marağı var. Əsasən kollektiv sığorta müqavilələri işəgötürənlər tərəfindən öz işçilərinin xeyrinə və ya müxtəlif assosiasiyalar və cəmiyyətlər tərəfindən öz üzvlərinin xeyrinə bağlanır

(məsələn, idman klubları, ovçular assosiasiyası, yaradıcılıq və həmkarlar ittifaqları və s.).

Bədbəxt hadisələrdən kollektiv sığorta müqaviləsinə əsasən sığorta yalnız peşə və ya ictimai (idman) fəaliyyətin dövrü ilə məhdudlaşa bilər, sığorta edənin seçimindən asılı olaraq sığorta olunanın şəxsi həyatına da şamil edilə bilər. Bədbəxt hadisələrdən fərdi könüllü sığorta bölünür:

- Müqavilənin qüvvə müddəti ərzində insanın həm şəxsi, həm də peşə həyatının istənilən dövründə sığorta zəmanəti verən, bədbəxt hadisələrdən tam sığorta;

- İnsanın həyat fəaliyyətinin yalnız müəyyən dövründə sığorta zəmanəti verən qismən sığorta, - səfər, səyahət zamanı, o cümlədən xaricdə bədbəxt hadisələrdən sığorta daha çox yayılmışdır;

- əlavə sığorta, yəni bədbəxt hadisələrdən sığortanın müxtəlif kombinə edilmiş və ya paket polislərin tərkib hissəsi kimi istifadəsi, məsələn, avtomobil sığortası polisi çərçivəsində bədbəxt hadisələrdən avtomobil sığortası, həyat sığortasında bədbəxt hadisə nəticəsində ölümün baş verdiyi zaman ikiqat sığorta məbləğinin ödənilməsi zəmanəti, ailə başçısının paket polisində bədbəxt hadisələr üzrə zəmanət və s. Qeyd etmək lazımdır ki, bədbəxt hadisələrdən sığorta bir çox sığorta polislərinin ən çox yayılmış əlavəsidir.

3.2. Ölkəmizdə icbari sığortanın inkişafının perspektivləri və əsas istiqamətləri

Azərbaycanda müasir dövrdə icbari sığorta sahəsinə sistemli yanaşmanın əsası 2011-ci ildə “İcbari sığortalar haqqında” Qanunun qəbul edilməsi ilə qoyuldu. İcbari sığorta ilə əlaqədar qanunvericiliyin tətbiq edilməsi icbari sığorta növlərini inkişafı xeyli sürətləndirdi. Ölkəmizin icbari sığorta sistemi beynəlxalq aləmdə genişlənərək ölkəmiz “Yaşıl Kart” beynəlxalq sığorta sistemi iştirakçılarının sırasına qoşuldu. Yaradılan qanunverici bazanın verdiyi imkanların sayəsində ötən illərdə beş icbari

sığorta növünün hər biri müəyyən təkamül mərhələləri keçərək müstəqil sığorta sisteminə çevrildi. Bununlada, icbari sığorta sistemi ölkəmizdə müşahidə edilən iqtisadi inkişafın münbit təsiri olmadan indiki səviyyəsinə çata bilməzdi. Son zamanlarda iqtisadiyyatın sürətli artım templəri ölkədə sahibkarlığın və ev təsərrüfatının genişlənməsini şərtləndirmişdi. İqtisadiyyatın özəyini təşkil edən bu subyektlərin inkişafı icbari sığortanın da daxil olmaqla çeşidli maliyyə xidmətlərinə tələbatın formalaşması ilə müşahidə olunurdu. Beləliklə, yaranmış əlverişli iqtisadi mühit icbari sığorta sektorunun inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə təkan verdi.

İcbari sığortanın mahiyyətinin yetkin bir xidmət modeli olaraq formalaşmasında müsbət rol oynayan amillərdən biri də informasiya kommunikasiya texnologiyaların (İKT) inkişafı, bu fonda elektron xidmət məfhumunun geniş vüsət alması ilə bağlıdır. Hazırda bütün sahələrdə təzahür edən texnoloji tərəqqi və həmçinin İKT-nin sürətli inkişafı iqtisadiyyatın bir çox sahəsində olduğu kimi maliyyə xidməti sahəsinə də var-gücü ilə sirayət etmişdir. Bu mənada global miqyasda artıq yeni bir fəaliyyət sahəsi olan “maliyyə texnologiyaları” (fintech) anlayışı yaranmışdır. Başqa ənənəvi maliyyə xidmətlərində olduğu kimi, icbari sığorta sistemi də İKT-nin inkişafından yararlanmış, davamlı müştəri məmnuniyyətini təmin etməsi məqsədilə bu sahədə texnologiyanın nailiyyətlərindən geniş istifadəyə başlanmışdır. Hələ 2004-cü ildə “Elektron imza və elektron sənəd haqqında” Qanunun qəbul edilməsi ölkədə davamlı elektron imza texnologiyalarının təşəkkül tapmasına və idarəçiliyin müxtəlif sahələrində prosesin qabaqcıl dünya təcrübəsinə uyğun olan elektronlaşdırılmasına zəmin yaratmış oldu.

“E-İmza” və “Asan İmza” kimi gücləndirilmiş elektron imza bu gün sığorta sahəsində sənəd dövriyyəsi prosesində uğurla istifadə olunur.

Son zamanlarda icbari sığorta sahəsinin həcmi xeyli genişlənməmişdir. Əgər 2010cu il üzrə toplanmış sığorta haqqına görə icbari sığorta ümumi sığorta bazarının 28 faizinə bərabər idisə, 2016-cı ilin sonuna bu nisbət 35 faizi təşkil edirdi. 2017-ci ilin ilk 6 ayının nəticələrinə görə, ölkədə mövcud bütün icbari sığorta növlərinin sığortaçılar tərəfindən cəmi 82 356 milyon manat sığorta haqqı toplanmışdır.

İcbari sığortanın inkişafı hədəf auditoriyalarla səmərəli ünsiyyət qurulmasından keçir. Bu istiqamətdə başlıca məsuliyyət məhz bazarın iştirakçıları olan sığorta şirkətlərinin və vasitəçinin öhdəsinə düşür. İcbari sığorta növü üzrə nəzarət-tənzimləmə mexanizminin təkmilləşdirilməsinə baxmayaraq, rəqabətli bazarın şəraitində əsasən bazar payını ələ keçirmə məqsədi güdən iştirakçılar da həmçinin müştərilər ilə ünsiyyətin müxtəlif üsullarına əl atırlar. Bu da, xüsusilə son dövrlərdə daha kütləvi hal almış və bəzi hallarda qəbul olunmuş etik və biznes çərçivəsindən də kənara çıxaraq aqressiv xüsusiyyət daşımış telemarketing üsulundan istifadə ilə bağlıdır. Bir çox sahənin miqyas genişlənməsilə paralel müşahidə edilən bu hal bu genişlənmənin “yan təsirləri”ndən biri kimi də qiymətləndirilir.

İndiyədək təkamülün məlum olan bir mərhələsinə gəlib çatan Azərbaycan icbari sığorta industriyasının öz gələcək inkişaf istiqamətini hazırda hökm sürən mürəkkəb dünyəvi qlobal iqtisadi münasibətlər çərçivəsində davam etdirməli olacaqdır. Son vaxtlar dünyada müşahidə edilən iqtisadi böhranlar beynəlxalq bazarda əmtəə qiymətinin qısa zaman kəsiyində kəskin enməsi və həmçinin bu fonda regional valyuta kurslarının çöküşü ilə səciyyələnmişdir. Bundan təsirlənən bir çox dövlətlər öz büdcəsini konsolidasiya etmiş, bu isə regional miqyasda maliyyə bazarında əhval-ruhiyyənin korrektə edilərək həcmnin kiçilməsini qaçılmaz etmişdir. Ənənəvi maliyyə mənbələrinə çıxışın məhdudlaşdırılması maliyyə xidmətində dövriyyənin azalmağına gətirib çıxarmış, bu da öz növbəsində maliyyə xidmətinin bir qolu olan sığortadan da yan keçməmişdir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz növbəti dövr üçün icbari sığorta sisteminin qarşısında aşağıda göstərilən çağırışları formalaşdırır:

- İnstitusional çağırışlar
- Maarifləndirmə ilə əlaqəli çağırışlar
- Bazar iştirakçılarının peşəkar davranışları ilə əlaqəli çağırışlar

3.3. Yangından icbari sığortanın perspektivləri

1666-cı ildə Londonda böyük atəşdən sonra yangın təhlükəsizliyi sahəsində bir çox irəliləyişlər baş vermişdi. Bu yangın dörd gün davam etdi: 13.000 ev və küllü dönmüş 100 kilsə. Bu səbəbdən, 1696-cı ildə yangına qarşı təhlükəsizliyi yaradan ilk sığorta sistemi qurulmuşdu. Bu kimi hadisələrdən sonra dünyada sığortanın yaranması və inkişafına təkan verilmişdir.

Yangın sığortaları, yangınların yaratdığı zərərlər qarşılınması üçün sığorta növüdür. Yangınlar sığortalanmış əmlaka qismən və ya ümumi ziyana səbəb ola bilər.

Ən məşhur əmlak sığortası standart olaraq yangından icbari sığortadır. Yangından icbari sığorta, yangın və ya siyasət səbəbindən baş verən digər təhlükələr nəticəsində meydana gələn gözlənilməz itki və ya əmlakın zərər görməsi/ məhv olmasına qarşı qorunmasını təklif edir. Yangından icbari sığorta çərçivəsində əhatə oluna biləcək müxtəlif əmlak növlərinə evlər, ofislər, mağazalar, xəstəxanalar, ibadət yerləri; sənaye və ya istehsal riskləri və maşın, mexanizm, avadanlıq və ləvazimatlar kimi məzmunlar; xammal daxil olmaqla məhsullar, proses materialları, yarı hazırlanmış məhsullar, tam hazır məhsullar, fabrikalarda və ya açıq sahələrdə qablaşdırılmış materiallar; sənaye və istehsal riskləri xaricində olan kommunal xidmətlər; sənaye risklərinin tərkibindən kənar saxlama riskləri; və sairə aiddir.

Yangın riski ilə yanaşı, “Yangından icbari sığorta” adlandırılması ilə, ildırım, partlayışdan, təyyarə qəzası zamanı yarana biləcək bədbəxt hadisələrdən və fırtına, tufan, qasırğa, daşqın və su basması zərərləri də daxil olmaqla su tanklarının, aparatlarının və ya boruların partlaması və daşmasından meydana çıxan zərərlərdən qoruyur.

Yangın təhlükəsizliyi bütün sığorta şirkətlərinin siyasətində ümumi təhlükəsizlik məsələsidir. Yangından icbari sığorta məqsədi yangının nəticəsində sığorta olunanların və əhalinin əmlakına və sağlamlığına dəyən zərərin əvəzini

vaxtında ödəməklə onların əmlak mənafeələrinin qorunması və sosial müdafiəsinə əlavə təminat verilməsindən ibarətdir.

Sığorta şirkətləri müştərilər üçün kampaniyalar təşkil etməklə hər şeyi bir siyasətlə təmin edir.

Qanun sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan hüquqi və fiziki şəxslərin əmlakının və üçüncü şəxslər qarşısında mülki məsuliyyətinin yanğından icbari qaydada sığortalanmasını tələb edir.

Yanğından icbari sığorta haqqında qanunun icrasına Fövqəladə Hallar Nazirliyi nəzarət edir.

Yanğın və mənzil sığortası eyni şeyləri əhatə edən görünə də, hər iki növ sığorta planı arasında bir sıra əsas fərqlər var. Mənzil sığortasından fərqli olaraq, yanğın sığortası yanğın, partlayış, fors-major, kütləvi iğtişaşlar və tətillər və zərərli niyyət halında daxili və xarici strukturlara xələl gətirən su, tüstü və yanğın ziyanının təməl örtüyünü təmin edir. Sizin şəxsi əşyalarınızı və təmirlərinizi əhatə etmir. Bir HDB ipotekası və ya krediti olan HDB sahibləri üçün məcburi bir satınalma olmasına baxmayaraq, əgər həyət evində yaşayırsanız və zəruri olmayan bir yaşayış binasında və ya şəxsi mənzildə yaşayırsanız (məsələn, mənzil blokunuzun idarəsi adətən əsas yanğın sığortası planına malik olacaqdır) yanğın sığortası könüllü olacaqdır. ABŞ-da HDB sahibləri, Etiqa vasitəsilə, hal-hazırda 1 otaqlı mənzil üçün 1.50 ABŞ dollarından icarə mənzili üçün 7.50 ABŞ dolları arasında dəyişən 5 illik sabit faiz dərəcəsi ilə öz sığortalarını alırlar.

Yanğın sığortası məhsulu 2017-ci ildə cəmi qeyri-həyat sığortasının 17%-i həcmində olmuş və 2018-ci ilə nisbətən 16%-lik artım göstərmişdir. Həmin ilin qeyri-həyat sığorta məhsulları qrupunda digər əhəmiyyətli xüsusi çəkiyə malik məhsullardan biri də tibbi sığortadır. Bu məhsul 2017-ci ildə cəmi qeyri-həyat sığorta məhsullarının strukturunda 12% xüsusi çəkiyə malik olmuşdur.

Ölkəmizdə yanğın riskinə qarşı sığortalanan binaların sayını artırmaq üçün icbari sığorta sisteminin tətbiqi faydalıdır. Hazırda ölkəmizdə yaşayış binalarının yanğına qarşı icbari sığortanın tətbiqi məsələsi aktual olaraq müzakirə olunur.

İnkişaf etmiş qərbi ölkələrində olduğu kimi, ölkəmizin vətəndaşın həyat və əmlakının təhlükəsizliyini təmin etmək və binaları yanğından mühafizə etmək zərurəti yaranıb.

Yanğın təhlükəsizliyinin tətbiqi ilə yanğın təhlükəsizliyi tədbirləri yaxşılaşacaq, yanğınlardan sayı azalacaq və vətəndaş az zərər görmüş olacaq. Gündəlik az miqdarda ödənəcək sığorta mükafatı ilə bu sahədə təminat xeyli yaxşılaşacaqdır. Bələdiyyələrin sığorta şirkətləri tərəfindən topladığı mükafat gəlirlərindən faydalanaraq, bugünkü texnologiya və yaxşı təlim keçmiş yanğınsöndürmə briqadası ilə uyğun olan yanğınsöndürmə xidməti ilə yanğına müdaxilə edərək zərərin minimuma endirilməsi mümkün olacaqdır.

Yanğından icbari sığorta adətən siyasət çərçivəsində "artıqlıq" kimi tanınan müəyyən bir miqdarı əhatə etmir. Mühərribə və mühərribə əməliyyatları, nüvə təhlükələri, çirklənmə və ya korlamaq, elektrik və ya mexanik qəzaların, oğurluq və ev təmizliyi səbəbindən meydana çıxan itkilər və ya zərərlər istisna olunur. Zəlzələ, öz-özünə yanma kimi xüsusi təhlükələr əlavə ödəniş ödənilməsinə səbəb ola bilər.

Yanğına qarşı sığorta, uzun illər ərzində (ən az üç il müddətinə) verilə biləcək evlər istisna olmaqla, bir il müddətinə verilir.

Yanğından icbari sığortanın əsas xüsusiyyətlərinə dair təkliflər tələb olunur ki, bu da bu növ sığortanın tətbiqi üçün istifadə edilə bilər, çünki zərərçəkmişləri kompensasiya etmək və yanğın təhlükəsizliyi tədbirlərini yaxşılaşdırmaq lazımdır.

Yanğından icbari sığorta daxil olmaqla, icbari sığorta haqqında qanun qəbul edərkən, icbari sığortanın bu cür aspektlərini nəzərdən keçirmək lazımdır: icbari sığorta ilə əhatə olunan potensial sığortaçıların risklərinin reallığı; icbari sığortaya məruz qalan risklərin sosial-iqtisadi əhəmiyyəti; sığortalının hüquqlarının mövcudluğu, onun maraqlarının təmin edilməsi, onların əməl olunmasının təminatı;

icbari sığortanın dərəcələrinin əsaslandırılması; təhlükəsizliyi; xərclərin (sığorta haqlarının) məbləği və sığortaçının ödəmə qabiliyyəti; sığorta şirkətlərinin icbari sığortanın iqtisadi məqsədəuyğunluğu; icbari sığortanın tətbiqi nəticəsində dövlət xərclərin məbləği.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

İcbari sığorta əhalinin sosial və dövlət maraqlarının təmin olunması məqsədi ilə icbari sığorta qanunu əsasında yerinə yetirilir. İcbari sığortanın növü, həyata keçirilməsi qaydası dövlətin müvafiq qanunlarına əsasən müəyyənləşir. Ölkədə icbari şəkildə 9 sığorta yerinə yetirilir. İcbari dövlət sığortası icra hakimiyyəti və nazirliklərin müvafiq büdcəsi hesabına həyata keçirilir.

Sığortanın icbari növünün qanun əsasında sığortanın fondunun yaranması, istifadəsilə bağlı mülki-hüquqi əlaqələri ifadə edir.

Təəssüf ki, ölkəmizdə icbari sığorta ilə əlaqədar məsələlərə bir qədər soyuq yanaşılır. Lakin İnzibati Xətalər Məcəlləsində konkret normalar təyin edilib. Qanuna görə əmlakını sığorta etdirməyən şəxslər mütləq cəzalandırılır. Amma bu qaydalar ölü qayda olaraq qalır. İcbari sığortanın növlərinin insanlar arasında geniş yayılmamasının səbəblərindən biri də sığorta bazarında daha az paya malik olmağıdır. Fikrimcə, məsələnin həlli üçün aidiyyəti qurumlar inzibati qaydalardan istifadə etməklə cərimələrin miqdarını artırmalıdır. Yalnız bundan sonra əhalini əmlak sığortasına cəlb etmək olar. Azərbaycanda icbari sığorta ilə bağlı problemləri araşdırsaq görə bilərik:

İcbari sığortanın əsas problemlərindən biri ölkəmizdə sığorta mədəniyyətinin aşağı həddə olmasıdır. Bir çox insanlar hələ də Sovet zamanından miras qalan düşüncə ilə sığortanın ancaq formal xüsusiyyət daşdığını və nahaq yerə pul vermək kimi düşünürlər. Amma bu vəziyyət sığorta bazarının genişlənməsi işinin xeyrinə dəyişməkdədir ki, onun sübutunu statistikada verilmiş rəqəmlər əsasında görmək mümkündür. Lakin sığorta mədəniyyətini insanlara aşılamaqla sığorta sistemində müsbət düşüncənin yaranmasına kömək edər;

İnsanların sığorta haqqında məlumatsızlığı bazar inkişafına mənfi təsir edən problemlərdəndir. Eləcə də, sığorta müqaviləsi imzalayan insanların bir çoxu imzaladıqları müqavilənin mətnilə tanış olmuş olur və müqavilə əsasında hüquq və vəzifələrini aydın formada bilmirlər. Bu zaman hər hansı bir hadisə baş verərsə

müqavilənin şərtinə əsasən bu şəxslərə sığorta haqqı ödənilmədikdə, onlar az qala bu hadisəni sığorta şirkətləri tərəfindən cinayət hadisəsi kimi anlayırlar və öz təcrübələrini digər şəxslərlə bölüşürlər. Nəticə olaraq bəzi şəxslərdə sığorta şirkətlərinə inamsızlıq yaranır. Sığorta şirkətlərinin reklamı, müştərilərin maarifləndirilməsi zəifdir. Bu istiqamətdə Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi əhalinin məlumatlandırılması üçün bir sıra mühüm addımlar atmalıdırlar.

Sığorta xidmətləri səviyyəsinin yüksəldilməsi, təkrar sığorta əməliyyatlarının ölkənin iqtisadi maraqları çərçivəsində tənzimlənməsi, sığorta sahəsində əhalinin maarifləndirilməsi və ixtisaslı kadrların hazırlanması, sığorta haqlarının ümumi daxili məhsulda xüsusi çəkisinin artırılması, sığorta işini tənzimləyən yeni normativ hüquqi aktların qəbul olunması, həmçinin respublikanın sığorta xidmətləri bazarının dünya sığorta bazarına inteqrasiya prosesinin dərinləşdirilməsi və ölkə sığorta bazarında agent-broker əməliyyatlarının tətbiqinin və təşviqinin aparılması yolu ilə xarici sığorta vasitəçi kompaniyaların investisiya marağının cəlbi və bununla da milli miqyasda broker şəbəkəsinin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı zəruri tədbirlər davam etdiriləcəkdir.

Səmərəli icbari sığorta sisteminin formalaşdırılması üçün vacib olan əsas məsələlər arasında aşağıdakılara xüsusi diqqət yetirilməlidir:

- icbari sığorta sisteminin inkişafı və onun iqtisadi artımın vacib amilinə çevrilməsinin zəruri şərti kimi qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi;
- sığortaçıların maliyyə sabitliyinin və ödəmə qabiliyyətinin gücləndirilməsi;
- işəgötürənlər tərəfindən işçilərin icbari tibbi sığortasının tətbiqinin təmin olunması;
- sığorta bazarı iştirakçılarının vəzifə və funksiyalarının qorunması, sığortalıların mənafeələrinin müdafiəsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi;
- sığorta fəaliyyətinə dövlət nəzarətinin səmərəliliyinin artırılması;

- sığorta mexanizmindən istifadə edərək əhalinin əmanətlərinin uzunmüddətli investisiyalara transformasiya sisteminin inkişaf etdirilməsi;

- milli sığorta sisteminin dünya sığorta sistemə inteqrasiyasının davam etdirilməsi;

- Sığorta hadisələri zamanı sənədləşmə prosedurlarının təkmilləşdirilməsi.

Bununla yanaşı, sığorta sahəsində iqtisadi göstəricilərin, icbari sığorta sahəsində qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, sığorta xidmətlərinin genişləndirilməsi, sığortaya olan inam və etibarın təmin edilməsi üçün təbliğat və təşviqat işlərinin aparılması istiqamətində tədbirlər davam etdirilməlidir.

Ölkəmizdə icbari sığorta ilə bağlı insanların məlumatsızlığından istifadə edərək onların hüquqlarını kobud formada pozmaq istəyənlər çoxalıb və bu səbəbdən əhalinin bu istiqamətdə mənfi düşüncələri formalaşır. Bu kimi işlərin qarşısı alınarsa əhalinin etimadı bir o qədər yüksələ bilər.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. «Sığorta fəaliyyəti haqqında» 25 dekabr 2007-ci il Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı
2. «İcbari sığortalar haqqında» 24 iyun 2011-ci il Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı
3. “Sığorta” (2012) Azərbaycan Respublikasının sığorta sahəsini tənzimləyən normativ hüquqi aktları Topplusu, Bakı.
4. Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi (2008) “Sığorta Bələdçisi”. Bakı, Çəşməli nəşriyyat. 40 s.
5. A.Kərimov (2000) “Sığorta” Bakı, 240 s.
6. B.A.Xankişiyev, P.N. Abdullayev, (2004) “Sığorta işi” Bakı, 182 s.
7. B.A.Xankişiyev. (2006) “Sığorta fəaliyyətinin əsasları”. Bakı, “İqtisad Universiteti” nəşriyyatı, 274
8. D.A.Bağirov, M.X.Həsənlı. (2011) “Maliyyə” Dərs vəsaiti (ikinci buraxılış). “İqtisad Universiteti” nəşriyyatı, Bakı, 383 s.
9. İ.M.Abbasov (2013) “Sığorta işinin təşkili”, Bakı, 271 s.
10. L.Əliyeva. (2011) “Azərbaycanda sığorta sistemi:iqtisadi və sosial proseslərə multiplikator təsiri kimi. Bakı, Qanun, 175 s.
11. N.N.Xudiyev. (2003) “Sığorta”.Bakı: “Azərnəşr”, 210 s.
12. N.N.Xudiyev. (2013) “Sığorta işinin təşkili”. Bakı, 411 s.
13. N.N.Xudiyev. (2013) “Sığortanın əsasları”(dərs vəsaiti), Bakı. 116 s.
14. N.N.Xudiyev.(2015) “Sığorta işi: müasir kurs (dərslik)”. “İqtisad Universiteti” nəşriyyatı. Bakı, 461 s.

Türk dilində

15. E. İbrahimov (2017). Sigortada risk analizi: Azerbaycan örneği. Bakü.
16. N.Hüseynli (2012). Azerbaycanın Sosyal Güvenlik Sistemi. Ankara.

Rus dilində

17. Балабанов И.Т. (2004) «Страхование», Москва, 252 с
18. Федорова Т.А. (2004) “Страхование”, Санктпетербург , 447 с

19. Гварлиани А.А (2005) «Основы страхования», Москва, 656 с
20. Шахов В.В., Медведев В.Г., Миллерман А.С. (2002) Теория и управление рисками в страховании. М.: Финансы и статистика, 553 с

İngilis dilində

21. Compulsory Medical Insurance system in Azerbaijan (2009) Baku
22. Global Health Insurance Advice, Azerbaijan Health Insurance (2012)
23. P. J. Freldstein, Health Care Economics, Thomson Press (2005)

İnternet saytları

24. www.banker.az
25. www.isb.az
26. www.sigorta.maliyye.gov.az
27. <http://www.cia.gov>
28. www.stat.org
29. <http://isb.az/wp-content/uploads/2015/03/SB-Yar-millik-Hesabat-2017.pdf>
30. <https://www.fimsa.az/az/sigortachilar>
31. https://www.stat.gov.az/source/finance/az/bul/Sigorta_yan-sent2017.pdf
32. https://www.stat.gov.az/source/finance/az/bul/Sigorta_yan-mart2017.pdf
33. https://www.stat.gov.az/source/finance/az/bul/Sigorta_yan-sent2018.pdf
34. <https://www.fimsa.az/az/2019>

ƏLAVƏLƏR

№	Sığortaçının adı	Sığorta haqları	Sığorta ödənişləri
	“Amrah Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	743.7	103.5
1	“A-Qroup Sığorta Şirkəti” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	13,169.7	8,064.4
1	“AtaSığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	22,437.5	10,609.8
2	“Atəşgah Həyat” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	60,107.4	14,720.3
3	“Atəşgah” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	36,805.8	20,021.9
6	“AXA MBASK” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	18,600.7	9,562.6
7	Azərbaycan Respublikası Dövlət Sığorta Kommersiya Şirkəti	43,388.9	14,689.3
8	“Azərbaycan Sənaye Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	8,138.7	2,862.5
9	“AZSIĞORTA” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	20,029.7	8,095.7
10	“Bakı Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	1,024.5	197.5
11	“Günay Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	5,836.8	3,327.6
12	“İpək Yolu Sığorta” ASC	17,003.3	1,717.0
13	“Meqa Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	25,769.1	3,648.0
14	"Naxçıvansığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	262.7	3.3
15	“Paşa Həyat Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	264,988.4	71,045.5
16	“Paşa Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	128,007.0	49,520.3
17	“Qala Həyat” Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	15,897.0	12,349.2
18	“Qala Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	16,557.4	1,962.9
19	“Rəvan Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	1,758.9	316.0
20	“Standard Insurance” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	12,930.7	3,706.6
21	“Xalq Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	14,496.0	3,809.7
YEKUN		727,954.1	240,333.5

Cədvəl 2. 2018-ci il sığorta sinifləri üzrə sığorta haqları və sığorta ödənişləri (min manatla)

Mənbə: (Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi, 2018)

N	Sığortaçının adı	Sığorta Haqları	Sığorta Ödənişləri
1	"Amrah Sığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	90.5	55.0
2	"A-Group Sığorta Şirkəti" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	1,737.0	2,010.9
3	"AtaSığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	5,374.5	3,477.6
4	"Atəşgah Həyat" Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	9,285.6	2,705.0
5	"Atəşgah" Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	10,528.7	4,546.0
6	"AXA MBASK" Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	962.1	2,085.2
7	Azərbaycan Respublikası Dövlət Sığorta Kommersiya Şirkəti	31,689.6	2,953.0
	"Azərbaycan Sənaye Sığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	1,464.4	306.8
	"AZSİGORTA" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	3,099.9	1,217.2
1	"Bakı Sığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	175.3	22.0
1	"Günay Sığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	730.2	528.2
1	"İpək Yolu Sığorta" ASC	6,836.5	46.7
1	"Meqa Sığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	8,624.3	677.6
1	"Naxçıvansığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	79.4	0.9
1	"Paşa Həyat Sığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	39,673.0	12,489.0
1	"Paşa Sığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	64,468.6	9,043.8
1	"Qala Həyat" Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	2,579.3	637.8
1	"Qala Sığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	5,626.0	527.5
1	"Rəvan Sığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	557.4	83.1
2	"Standard Insurance" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	1,892.7	858.9
2	"Xalq Həyat" Sığorta Şirkəti Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	-	-
2	"Xalq Sığorta" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	5,698.9	1,962.1
YEKUN		201,174.1	46,234.1

Cədvəl 3. 2019-cu il yanvar-mart aylarında sığorta haqları və sığorta ödənişləri (min manatla)

Mənbə: (Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi, 2018)

CƏDVƏLLƏRİN SİYAHISI

Cədvəl 1. 2018-ci il nizamnamə kapitalına görə sığorta şirkətlərinin ardıcılığı.....	31
Cədvəl 2. 2018-ci il sığorta sinifləri üzrə sığorta haqları və sığorta ödənişləri.....	65
Cədvəl 3. 2017-ci il Sığorta təşkilatları tərəfindən bağlanmış icbari sığorta müqavilələrin sayı (ədəd).....	66
Cədvəl 4. 2018-ci ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində sığorta şirkətləri və sinifləri üzrə hesablanmış icbari sığorta haqları və ödənişləri.....	42

ŞƏKİLLƏRİN SİYAHISI

Şəkil 1. Şəkil 1. İcbari sığorta bazarının strukturu.....	28
Şəkil 2. 2019-cu ilin ilk ayları Sığorta haqları.....	39
Şəkil 3. 2019-cu ilin ilk ayları Sığorta ödənişləri.....	39
Şəkil 4. 2018-ci il AVSMMİS üzrə yığım və ödənişlər.....	47

QRAFİKLƏRİN SİYAHISI

Qrafik 1. 2018-ci sığorta haqları və ödənişləri.....	37
Qrafik 2. 2017-2019-cu illər sığorta haqları və ödənişləri.....	38
Qrafik: 3. Könüllü sığorta və icbari sığortanın təhlili.....	38
Qrafik 4: 2016-2017-ci illərin ilk 6 ayında bağlanmış icbari sığorta müqavilələrinin sayı.....	40
Qrafik 5: 2016-2017-ci illərin ilk 6 ayında icbari növlər üzrə sığorta haqları.....	40

Qrafik 6. 2016-2017-2018-ci illərdə icbari sığorta üzrə sığorta haqları və ödənişləri.....	43
Qrafik 7. 2017-ci il AVSMMİS bağlanmış sığorta müqavilələri.....	46
Qrafik 8. 2017-ci il AVSMMİS sığorta haqlarının qrafiki.....	46